

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

16359

16359?

1865

9090

136

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ԱՌ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

1865

361
4-23

7016

FF=

603

361

Ա - 23

Վ. Վր

10

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

Printed in Turkey

ԱՌ

Ա. Զ. Գ. Ա. ՅԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ՏՊԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԲԻՐԲԵՃԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ ՖԻՆԱՆՍԸՐԼՍՐ

- 1865 -

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ ԱՆԴԱՄՔ

ԱԼԷՔՍԱՆ ԷՖԵՆՏԻ ՍԱՔԱՅԵԱՆ
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԷՅ ԿՈՃԻԿԵԱՆ
ԲԱՐՈՒՆԱԿ ՊԷՅ ՖԵՐՈՒՀ ԱՄԽԱՊԵԼԱՆ
ԳԷՈՐԳ ՊԷՅ ԵՐԱՄԵԱՆ
ԳԷՈՐԳ ԷՖԵՆՏԻ ԻՍԹԻՄԱՐԱՃԵԱՆ
ԳՐԻԳՈՐ ԷՖԵՆՏԻ ԱՂԱԹՕՆԵԱՆ
ԳՐԻԳՈՐ ԷՖԵՆՏԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ ԱՄԽԱՊԵԼԱՆ
ԵԱՂՈՒՊ ԷՖԵՆՏԻ ԵԱՂՈՒՊԵԱՆ
ԽԱՋԻԿ ԷՖԵՆՏԻ ԱԼԵԱՆԱՔԵԱՆ
ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԷՖԵՆՏԻ ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ
ՄԻՆԱՍ ԷՖԵՆՏԻ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
ՄԿՐՏԻՋ ԷՖԵՆՏԻ ԱՂԱԹՕՆԵԱՆ ՓՈԼՍ-ԱՄԽԱՊԵԼԱՆ
ՅԱԿՈԲ ԷՖԵՆՏԻ ՄԻՒՊԱՀԵԱՃԵԱՆ
ՅԱԿՈԲ ԷՖԵՆՏԻ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ
ՅԱԿՈԲ ԷՖԵՆՏԻ ՖԵՆԵԿԵԱՆ
ՅԱԿՈԲ ԷՖԵՆՏԻ ՊՈՒՐՈՒՆՍՈՒՋԵԱՆ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԷՖԵՆՏԻ ՍԱՐՈՒԽԱՆԵԱՆ
ՈՒՄԷՏ ԷՖԵՆՏԻ ՊԷՀՋԱՏ
ՍՏԵՓԱՆ ԷՖԵՆՏԻ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ
ՎԱՐԴԵՐԷՍ ԷՖԵՆՏԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մանգու-Մանգու. Մեծաշուք Աղաթօնեան Գրիգոր Էֆենտին, որ
Ամենապեղ ընտրուած էր՝ Գ. Նիստին Ամենապետութենէ հրաժա-
րելովը՝ փոխ-Ամենապետ Մեծ. Բարունակ Պէյր անոր տեղ ընտ-
րուեցաւ. եւ Մեծ. Իսթիմարաճեան Գէորգ Էֆենտին՝ որ փոխ-
Ամենապետ էր, Բարունակ Պէյրն տեղը: Սակայն այս վերջինն ալ
դուրս գնալով ժծ. Նիստին Մեծ. Աղաթօնեան Մկրտիչ Էֆենտին
անոր յաջորդեց:

2002

6409
39

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

ԱՌ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԵՐԻ 1863 Մարտի 17 ին Օսմանեան Պետութենէն Ազգային Սահմանադրութիւնը վաւերացեալ յանձնուեցաւ Ազգին գործադրութեան Բարձրագոյն հրամանաւ, նոյն տարւոյն Սեպտեմբեր 29 ին նորընտիր Ընդհանուր Ժողովը Կեդրոնական վարչութեան Կրօնական եւ Քաղաքական Ժողովները ընտրեց:

Այս Քաղաքական Ժողովը իր պաշտօնը սկսաւ 1863 Հոկտեմբեր 7 ին եւ շարունակեց մինչեւ 1864 Յունիսի վերջերը, դրեթէ ինն ամսոյ չափ: Նոյն միջոցին Քաղաքական Ժողովը՝ որոյ անդամոց մէջ ծագած անհամաձայնութեան եւ հրաժարման պատճառները յայտնի են, իր պայմանաժամէն առաջ լուծուելով՝ Ընդհանուր Ժողովը Յունիսի 17 ին նոր Քաղաքական Ժողով մը վերակազմեց եւ անոր յանձնեց նախորդին պաշտօնը շարունակել, զոր հետեւապէս շարունակեց՝ առանց հաստատութեան նոր արքունի հրովարտակ խնդրելու, մինչեւ որ Սահմանադրութեան պահանջած Երկուշաբթի շրջանը լրանայ *:

* Հարկ է գիտնալ որ Սահմանադրութեան այս առաջին Երկուշաբթի շրջանը մինակ 48 ամիս կը պարունակէ. ըստ որում նախկին Քաղաքական Ժողովը իր պաշտօնը 1865 Սեպտեմբեր ամսէն սկսած ըլլալով յաջորդող Քաղաքական Ժողովը երկու տարիէն աւելի պաշտօն վարած կրկար, Սահմանադրութեան հակառակ զայն մինչեւ 1866 Ապրիլի վերջը շարունակելով:

Արդ՝ թէեւ Սահմանադրութեան 61^ր յօդուածին համաձայն՝ Քաղաքական ժողով մը պարտաւոր է սոյն երկամեայ շրջանին համարատուութիւնը ընել լինդհանուր ժողովոյդ, բայց ըստ որում արդէի Քաղաքական ժողովը նախորդ ժողովի մը շարունակութիւնն է եւ այսպիսի պարտաւորութիւն մը չի կրնար ինքնին իր վրայ առնուլ առանց ասօրինաւորութեան մէջ իյնալու, կը տուածայ՝ այս բացառիկ պարագան նշանակելով՝ զոր Սահմանադրութիւնը նախատեսած չէ, իր պաշտօնատարութեան միջոցին մէջ՝ որ նոյնպէս ինն ամիս կը տեւէ, ըրած գործողութեանց համառօտ նկարագիրը ներկայացունել:

Քաղաքական ժողովը ձանձրութիւն չպատճառելու համար՝ չ'ուզելը մի առ մի նշանակել իր ԽՅ նիստերուն մէջ ըրած բոլոր որոշումները եւ տնօրէնութիւնները, որոց արձանագրութեանց տումարները ազգային Դիւանատան մէջ բաց են հետաքրքիր երեսփոխանաց առջեւ, և ոչ զատ զատ պատմել պաշտօնական թղթակցութեանց նիւթերը*, այլ միայն

* Թէ նախորդ եւ թէ յաջորդ Քաղաքական ժողովներուն որոշմամբը ազգային Դիւանատան կողմէն գրուած պաշտօնական գրութեանց տեսական ցուցակը ահաւասիկ կը նշանակուի այս տեղ 'ի ծանօթութիւն:

ՀԱՅՏԵՐԷՆ					
Տեսակ	Վարչական	Գաւառական	Թաղական	Մասնաւոր	Գումար
Թիւ	278	440	242	284	1244
ՏԱՃԿԵՐԷՆ					
Տեսակ	Ցայտագիր	Մանուցագիր	Նամակ	Վճռագիր	Գումար
Թիւ	290	182	93	46	581

Հայերէն թղթակցութեանց տեսակէն ընդհանրապէս յայտնի ըլլալով անոնց պարունակութեանց իմաստը, արժան կը դատուի միայն տաճկերէն գրութեանց իմաստին վրայ ընդհանուր տեղեկութիւն տալ: Ցայտագիրներէն 15 հատը գաւառներու մէջ եկեղեցեաց, զբոսարանաց եւայլն չիտութեան եւ նորոգութեան կը վերաբերին, որոց

պարտ կը համարի ընդհանուր տեսութեամբ յիշատակել այն խնդիրները որ ընդհանուր կարեւորութիւն ունին եւ ապա զային մէջ կրնան հետեւութիւն կամ նշանակութիւն մ'ունենալ : Ուստի առանց ժամանակագրական եւ առաջնութեան կարգ պահելու Քաղաքական ժողովը չորս գլխաւոր մասի կը բաժնէ խնդիրները . այսինքն ,

Վարչական .

Հանրական .

Գաւառական .

Թաղական :

Վ Ա Ր Ձ Ա Կ Ա Ն

Քաղաքական ժողովը իր գիւտնը կազմեւէն ետքը՝ իր նախորդին տնօրէնութիւնները ընդհանրապէս յարգելու տրաւ :

Հրովարտակները առնուած եւ զրկուած են . 20 հատ մը թէ կրօնական եւ թէ աշխարհական ազգային պաշտօնէից համար Տէրութեան տնօրէնական եւ պատուանշան խնդրելու մտօք գրուած եւ ցարդ մինակ կրօնականաց շնորհուած են . 20 հատ մը Առաջնորդաց եւ Պատրիարքական փոխանորդաց հաստատութեան համար գրուած եւ հրովարտակները առնուած են : Իսկ մնացորդ յայտադրոց մեծ մասը գաւառաբնակ ազգայնոց զանազան առթիւ կրած ներդրութիւնները բառնալու մտօք ուղղուած են առ Բ. Գուռն , ինչպէս արքունի տարեկան արոց եւ հին գլխահարկէ մնացորդ պահանջումները ներել տալու , թէ ղինուորական եւ թէ ուրիշ արքունի արոց թեթեւութեան , գաղթական վրացւոց երեսէն պատահած տառապանաց բարձման եւ ուր ուրեք եղած վնասուց հատուցման , նոյնպէս քրիմաց եւ տէրէպէկիներու գործած հարստահարութեանց եւ չարեաց ջնջման համար : Եւ մէկ փոքր մասը գրուած են Տէրութեան գաւառական եւ այլ պաշտօնատարներու նկատմամբ ժողովրդեան եւ Առաջնորդաց կողմէն եկած շնորհակալութիւնները եւ գանգաւաններ Բ. Գրան հաղորդելու համար : Իսկ միւս տաճկերէն գիրերը՝ թէ 'ի մասնաւորի զանազան գործոց համար Տէրութեան պաշտօնէից գրուած են , թէ Տէրութեան Ատեաններու մէջ բացուած տեսչական , առեւտրական , դատաստանական , կալուածական եւ այլն խնդիրներու համար ուղղուած են՝ իրր յայտարարութիւն , յանձնարարութիւն , պատասխան եւ վճռադիր :

մադրութեամբ՝ արդէն դառնում Տեսուչ խորհուրդները եւ
Հոգաբարձութիւնները վերահաստատեց եւ գլխաւորապէս
թէ Բ. Դրան եւ Տէրութեան ատենաներու, թէ ազգային
ժողովոց, թէ Առաջնորդաց եւ թէ խորհրդոց հետ ունեցած
այլ եւ այլ յարաբերութիւնները սկսաւ :

Քաղաքական ժողովը Բ. Դրան հետ ունեցած յարաբե-
րութեանց մէջ միշտ Ազգին իրաւունքը եւ շահերը մեր եւ
Տէրութեան օրինաց համաձայն ապահովելու մտադիր՝ իրեն
կարեւոր հոգերէն մէկը ըրած էր տաճկաբնակ ազգայնոց այլ
եւ այլ արդարացի դանդառները եւ խնդիրները Բ. Դրան
ներկայացունել՝ իր յայտադիրներէն մէկ մասը, որ էապէս
գաւառաբնակ ազգայնոց կրած այլ եւ այլ նեղութեանց կը
պատկանին, նոյնպէս ազգային հաստատութեանց շինութեան
եւ նորոգութեան եւայլն, գործադրութիւն դառնալ են, իսկ
այն խնդիրները՝ մանաւանդ՝ որ արքունի տրոց կը վերաբե-
րին՝ եւ անգործադրելի կը մնային, Քաղաքական ժողովը
ստիպում էր իր յայտադիրներովը առ Բ. Դուռն երկրորդել
եւ երրորդել եւ ստէպ Ս. Նախագահին միջոցաւ բանակցե-
լու միայն ձեռնհաս եղած է :

Յանձնաժողովներ

Քաղաքական ժողովը Սահմանադրութիւնը իրեն ուղեցոյց՝
արդարութիւնը եւ Ազգին իրաւունքը սկզբունք բռնելով՝
իր իշխանութեան տակ դառնում գործիքները կատարելա-
գործելու եւ գործոց դիւրութիւն եւ յառաջագիմութիւն
տալու համար այլ եւ այլ յանձնաժողովներ եւ մասնաժողով-
ներ կազմեց, որոց միջոցաւ Պատրիարքարանի բարեկարգու-
թեան, կանոնադրութեանց խմբագրութեան եւ ուրիշ ընդ-
հանուր կարեւորութիւն ունեցող խնդիրներու անօրէնութեան
փոյթ տարաւ :

Դրան

Քաղաքական ժողովին դիւանը եւ մանաւանդ Ատենա-
պետ պէյը՝ որոշեալ նիստի օրերէն զատ՝ երեւն պարտք ըրած
էր ամեն չորեքշաբթի օրեր ՚ի ներկայութեան Ս. Պատրիար-
քի եւ աջակցութեամբ Գիւանատան գլխաւոր պաշտօնէից,
Պատրիարքարան հասած բոլոր դրութիւնները աչքէ անցու-
նել, Սահմանադրութեան 84 յօդուածին համեմատ. անոնց
բաժանման զբաղիլ, ժողովին որոշումները դիւրացունելու

մտօք անոր առջեւ դալիք խնդիրներուն ներկայացման կերպարանք մը տալ, առօրեայ ընթացիկ գործերը տնօրինել եւ խիստ ստիպողական խնդիրներուն լուծումը Ս. Պատրիարքին պատասխանատուութեան թողուլ յաջորդ նիստին ժողովին իմաց տալու պայմանաւ :

Քաղաքական ժողովը ներքին կանոնադրութեան մը պէտքը զգալով՝ որպէս զի իր ատենական եւ դիւանական ընթացքը ըստ օրինի վարէ, իր մէջէն Մասնաժողով մը կազմեց անոր խմբագրութեան ղեակելու : Սակայն Մասնաժողովը այլ եւ այլ պատճառաւ իր ծրագիրը չի կրցաւ ներկայացնել :

Քաղաքական ժողովը յատուկ Մասնաժողովի մը միջոցաւ թէ դիւանական եւ թէ Պատրիարքարանի պաշտօնէից կարգադրութիւնը տնօրինեց՝ նախորդ ժողովին ըրած կարգադրութեան ծախուց վրայ լոկ 1300 զուրուշի տարբերութիւն մը ընդունելով : Իսկ Դիւանատան համար պատրաստուած ներքին կանոնադիրը քանի մը փոփոխութեամբ հաստատեց եւ անոր գործադրութիւնը Դիւանապետին յանձնեց :

Քաղաքական ժողովը իր Ատենադրութեանց տուեմանները ազգային լրագիրներու առջեւ բաց թողեւէն յառաջ եկած անպատեհութիւնները նկատելով՝ իր նախորդին որոշման համեմատ՝ արժան համարեց մինակ Դիւանին կողմէն յարմար դատուած խնդիրները ազգային թերթերուն հաղորդել ՚ի հրատարակութիւն : Եւ ըստ որում պաշտօնական լրագրի մը հաստատութեան միջոցներուն վրայ խորհելու համար արդէն սահմանուած Մասնաժողովը լուծուած էր կամովին, Քաղաքական ժողովը այնպիսի լրագրի մը կարեւորութիւնը զգաց եւ Դիւանապետին մատուցած ծրագրին նկատմամբ՝ լնդհանուր ժողովոյդ Դիւանին կարծիքն ալ առնելով՝ որոշեց առանց պաշտօնական գոյն տալու՝ Դիւանապետին միջոցաւ ուրիշ ազգային լրագրի մը ձեռնարկութեան ՚ի հարկին ձեռն տու գտնուիլ :

Մինչեւ քաղաքական ժողովը մէկ կողմէն հանրական, դաւառական, թաղական եւ մասնաւոր բազմաթիւ գործեր ըստ Մահմանադրութեան տնօրինելու կ'աշխատէր, միւս կողմէն ցաւօք սրտի կը նկատէր որ իրեն թեւակից ճիւղերէն

Քաղաքական
ժողովոյ ներքին
կանոնադիր :

Դիւանական
բարեկարգութիւն :

Ատենադրութիւն :

Պաշտօնական
լրագիր :

Վարչութեան
ձեռքեր :

մեծ մասը ըստ օրինի չէին գործեր եւ անոնց այս անգործութեան պատճառով վարչական մեքենային խանգարման երբեմն տեղի կու տար :

Նշատատանական
խորհուրդ :

Իրաւ է որ Գատատանական խորհուրդը շարունակ ամեն չորեքշաբթի օր իր ատենը կը բանար , եւ ամուսնական , դրամական , առտնին ու այլ եւ այլ կնճռալից դատեր տեսնելով՝ իր տեղեկագիրները Քաղաքական ժողովին կը մատուցանէր , ինչպէս որ անոր ներկայացուցած համարատուութեան ընդհանուր օգտագիրը կը ցուցնէ :

Ուսումնական
խորհուրդ :

Իրաւ է որ Ուսումնական խորհուրդը՝ որուն օգտագիրը զգալի ազդեցոյց մ'է իր բաղնջան երկասիրութեան , կը ջանար գէթ Մայրաքաղաքի ազգային վարժարաններուն բարեկարգութեան հոկել եւ այս նպատակաւ Կանոնադրութիւն մը յօրինել էր , որ ընդհանուր ժողովից վաւերացման ներկայացունելու համար խնդրոց կարգը 'ի վաղուց անցած է , եւ սոյն Կանոնադրութեան ընդունելութենէն կախումն ունէր Ուսումնական խորհուրդին առ Քաղաքական ժողովն քրած քանի մը առաջարկութեանց գործադրութիւնը :

Սուր ֆրիչի
Հոգարարձութիւն :

Իրաւ է որ ազգային Հիւանդանոցի Հոգարարձութիւնը որ գրեթէ կիսով չափ նորոգուեցաւ , ազգային տառապելոց վիճակը բարելաւելու համար հոգւով չափ այս բարեպաշտական հաստատութեան մատակարարութեան հոգ կը տանէր դրամական մեծամեծ դժուարութեանց յաղթելով՝ եւ Մեծապատիւ Նորիկեան Նշան Էֆէնտիին առաջնորդութեամբ՝ Կեդրոնական Մետուկին վրայ չժանրառաւ դաշամբ՝ Հիւանդանոցի անձեւ չէնքին նորոգութեան գործը կը շարունակուէր :

Վանօրէից
խորհուրդ :

Սակայն Վանօրէից խորհուրդը , ուր ուրեմն իր մեծ մասը գտնելով՝ Վանական գործերու վրայ խորհուրդ մը կամ կարծիք մը կը յայտնէր եւ այս ապարդիւն վիճակին պատճառ կը ցուցնէր իր պաշտօնին վերաբերեալ տեղեկութեանց պակասութիւնը եւ Վանօրէից Կանոնադրութեանց չդրուածութիւնը , որոնք խառն ժողովին գործն էին պատրաստել եւ խմբագրել , եւ այս նպատակաւ թէեւ խառն օրէնսդրութիւն մը կազմուած էր Վանօրէից ծրագիրները յօրինելու եւ անոր առաջարկու

թեան համաձայն բոլոր Առաջնորդաց շրջաբերականներ ուղ-
ղուած էին վանօրէից վրայ վիճակագրական ծանօթութիւն-
ներ խնդրելու, բայց ասոնք ուշանալուն՝ Սահմանադրութեան
68-րդ աւագին տրամադրութեանց գործադրութիւնը կախ
մնաց եւ մինակ Մշտ Գլակայ վանուց կանոնադիրը Գերապա-
տիւ Խրիմեան Մկրտիչ վարդապետին խորհրդակցութեամբը
շինուեցաւ, որ տակաւին ինքհանուր ժողովոյդ վաւերացման
գործին չի կրեր, նոյնպէս Մշտ առաջնորդական եւ վանական
իրաւասութեանց սահմանին բաժանմանէն, (զոր նախորդ-
Քաղաքական ժողովը տնօրիններ էր իրաւամբ) ծագած նոր
յարաբերութիւնները կանոնի տակ մտան։ Եւ նոյն միջոցին
Քաղաքական ժողովը իր վրայ առաւ նաեւ Ս. Երուսաղիմայ
վանուց կանոնադիրը պատրաստել խառն ժողովով՝ եւ զայն
Ինքհանուր ժողովոյդ քննութեան եւ վաւերացման մատոյց,
ինչպէս որ գիտէք։

Մշտ Գլակայ վանուց
կանոնադիր

Սուրբ Երուսաղիմայ
վանուց կանոնադիր

Սակայն կտակաց հոգաբարձութիւնը՝ որ նոյնպէս մա-
սամբ նորոգուեցաւ, եւ անխոյժ չէր գործելու ու խընդ-
րուած ժամանակը հրիտակի խնդիրներու վրայ կարծիք
յայտնելու, իր պաշտօնին էական մասերը անձեռնհաս կը
գտնուէր կատարել, քանի որ աղգային կտակաց վրայ, իր
առաջարկութեան համեմատ՝ թէ թաղական խորհուրդներէն
եւ թէ Գաւառներէն խնդրուած տեղեկութիւնները չէին
հասներ եւ քանի որ Սահմանադրութեան 30-րդ աւագին
համաձայն շինուելիք կտակաց մասնաւոր կանոնադրին ծրա-
դիրը այս նպատակաւ կազմուած յատուկ Մասնաժողովի մը
կողմէն խառն ժողովին ներկայանալու կը յապաղէր, որով աղ-
գային կտակաց արձանադրութիւնը եւ անոնց տնօրէնու-
թեան ամենակարեւոր գործը վարչութեան հսկողութենէն
տակաւին դուրս կը մնան։

կտակաց
հոգաբարձութիւն

Սակայն Տնտեսական խորհուրդը Ելեւմտից հոգաբարձու-
թեան հետ՝ որ վարչութեան ամենակարեւոր ճիւղերն են
Ոգիին նիւթական շահերուն նկատմամբ՝ ցաւալի անհամա-
ձայնութեան ապարէզ մը բացած էին երբ Քաղաքական
ժողովը գործոց գլուխը անցաւ։ Այս անհամաձայնութեան
պատճառը մասամբ իւրիք անոնց մէջ ծագած իրաւասու-

Տնտեսական խորհուրդ
եւ Ելեւմտից
հոգաբարձութիւն

Թեան խնդիրներ՝ եւ մասամբ իւրք կեդրոնական գանձապահ Մովսէսեանի դատն էին, որք ութն ամիս տեւեցին:

Երկու կողմէն իրարու դէմ բողոքներ կը լսուէին: Տնտեսական խորհուրդը կ'ամբաստանէր Ելեւմտից հոգաբարձութիւնը՝ որպէս թէ իր սահմանէն դուրս գործոց կը խառնուի եւ անոր որոշմանց հակառակ կը շարժի եւ կը պնդէր թէ նա պաշտօն ունի միայն Մատուկին տնտեսութեան եւ տոմարակալութեան՝ գանձապետի պէս մինակ ստակ առնուլ ու տալ է գործը միշտ Տնտեսական խորհրդոյ գիտութեամբ եւ ֆաղաքական ժողովոյ հաւանութեամբ:

Ելեւմտից հոգաբարձութիւնը կը բողոքէր թէ Տնտեսական խորհուրդը Մատուկը չի մտած հասոյթ մը ինքնովին ազգային պարտուց կը յատկացունէ առանց օրինաւոր ատեան բանալու եւ Մատուկին վիճակին վրայ տեղեկութիւն խնդրելու, եւ կը պահանջէր որ ուղղակի յարաբերութիւն ունենայ ֆաղաքական ժողովին հետ, փոխանակ ամեն առթիւ Տնտեսական խորհուրդին դիմելու:

Ֆաղաքական ժողովը Սահմանադրութեան 467 եւ 497 յօդուածոց տրամադրութեանց համեմատ իւրաքանչիւրին իրաւասութեան սահմանը բացատրեց եւ հրահանգներ ուղղեց. նոյնպէս յատուկ Մասնաժողովի մը միջոցաւ գծաւ թեան շարժառիթը քննելէն ետեւ՝ յորդորեց որ անտես առնելով երկուստէք եղած քանի մը ապօրինաւոր գործողութիւնները, իրենց յատուկ յատուկ պաշտօնը համաձայնութեամբ շարունակեն, պատուիրելով միանգամայն որ իրենց վերաբերեալ կանոնները չինեն ու ներկայացունեն:

Ֆաղաքական ժողովը պարտի խոստովանիլ որ իր յորդորները յարատեւ արդիւնք մը չունեցան: Ըստ որում Մովսէսեանի խնդրոյն առթիւ նոյն իսկ Տնտեսական խորհուրդին մէջ երկու պառակութիւնը ծագեցաւ եւ անոր անդամները գրեթէ ամբողջապէս հրաժարելով՝ ցիր ու ցան եղան եւ նոյն միջոցին Ելեւմտից հոգաբարձութիւնն ալ այս եւ այլ պատճառաւ հազիւ թէ կենդանութեան նշոյլ մը՝ եւ մանաւանդ վերջին օրերը ցաւալի չվիթուութեան տեսարան մը կ'ընծայէր:

Ֆաղաքական ժողովը՝ թէեւ տրամադիր Տնտեսական

խորհրդոյ հրաժարականը ընդունիլ եւ Ելեւմտից հողաբարձութիւնը վերակազմել, բայց որովհետեւ իր պաշտօնին պայմանաժամը լրանալու մօտ էր եւ նորոգ ընտրութեանց զբաղելու, որոնք միշտ մեծ դժուարութեամբ կ'ընդունուին, ժամանակ չունէր, արժան դատեց Տնտեսական խորհրդոյ հրաժարման պատճառը բառնալով՝ նոյնպէս Ելեւմտից հողաբարձութեան անկարգութեան հեղինակը քննութեան կոչելով՝ կրկին յորդորել զանոնք իրենց պաշտօնին՝ եւ յաջողեցաւ :

Կեդրոնական
գանձապահ
Մոմենտ:

Իսկ գանձապահ Մոմենտին խնդիրը, որուն հետզհետէ ստացած այլ եւ այլ կերպարանքը տաղտկալի կ'ըլլայ նկարագրել, 'ի վերջէ՝ Բաղաքական ժողովոյ եւ Ելեւմտից հողաբարձութեան անդամաց ոմանց առջեւ՝ Տնտեսական խորհուրդը քննելով՝ իր տեղեկագրովը հերքեց տնտեսական անդամի մը կողմէն անոր դէմ եղած ամբաստանութիւնները, եւ հաստատեց յիշեալ ամբաստանելոյն հաւատարմութիւնը, անպարտութիւնը՝ եւ կեդրոնական Մետուկին օրական տու մարներուն՝ թէեւ անկանոն բոտ վաղեմի սովորութեան, անխարդախութիւնը :

Տնտեսական խորհուրդը՝ այս ներքին շփոթութեանց պատճառաւ՝ չի կրցաւ ոչ իր դործողութեանց յայտադիրը եւ ոչ Ելեւմտից եւ Հիւանդանոցի հողաբարձութեանց հաշիւը քննելով՝ Բաղաքական ժողովին օրինաւոր ելեւմտից ցուցակ եւ յաջորդ տարուան հաշուեկշիռը ներկայացնել, որ կարող ըլլար իր կողմէն վարչութեան տնտեսական ու ելմտական վիճակին մանրամասն պարագաները հաղորդել պատկառելի ժողովոյդ :

Կեդրոնական
Մետուկին վիճակը:

Բայց դարձեալ կեդրոնական Մետուկին տու մարները թէ եւ անխօս թարգմանի կարօտ չէին իրենց բացը ցուցնելու, մանաւանդ Բաղաքական ժողովին որ ստէպ իր շարժմանց մէջ անոր դիմելու պէտքը կ'զգար եւ շատ անգամ ունայնաձեռն կը դառնար : Ուստի Բաղաքական ժողովը գիտակցութեամբ կրնայ խօսիլ՝ եւ պատկառելի ժողովոյդ ուշադրութիւնը այս նիւթիս վրայ մասնաւորապէս հրաւիրել :

Արդէն կեդրոնական Մետուկին ելից ու մտից մէջ հաւասարակշռութիւն պահել անհնար՝ եւ մանաւանդ Ազգային Պատ-

Ընդհանուր տուրք:

ընթացող տարիների հասցիները պակասած՝ եւ պա-
հանջքը անվճար մնացած ըլլալով՝ Բաղաքական ժողովը ծա-
խուց ստիպողական եւ անհրաժեշտ առաւելութեան դէմը
առնելու յուսով իր առաջին նիստէն սկսած էր՝ 1864 Յունիս
24ին լնդհանուր ժողովոյդ կողմէն որոշուած ազգային տրոց
բաշխման եւ հաւաքման դործադրութեան զբաղիլ։ Բայց
դժբաղդաբար այս տուրքէն, որ 400,000 ղուրուշի պիտի
հասնէր, չի կրցաւ մեծ բան ձեռք բերել, եւ թաղական
խորհուրդներէն փոխառութիւն ընելու պարապ տեղը աշ-
խատել ետեւէն՝ Ս. փրկչի Հիւանդանոցի պիտոյից համար
արտաքոյ կարգի միջոցի մը դիմեց՝ Դիւանիդ եւ վարչու-
թեան ճիւղերուն հետ համախորհուրդ ժողով կազմելով։
Իսկ ազգային տրոց անցանցութեան պատճառները՝ Բաղա-
քական ժողովը՝ Մարտի 19ին ատենի աստ կարգացուած Յայ-
տադրովը* բացատրած ըլլալով՝ աւելորդ կը համարի զանոնք
երկրորդել եւ մինակ կեդրոնական Մատուկին Հաշուետու-
մարներէն քաղուած հետեւեալ հաշուեկշիւը կը ներկայացնէ։

Հաշուեկշիւ.

ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՄՆՏՈՒԿԻ

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՈՒ							
ՊԱՐՏԻ				ՊԱՀԱՆՋԻ			
Թղթադրամ առ Զանազանս	540048	40		Թղթադրամ Զանազաններէ	524688	5	
Ողջ ստակ	»	547945	55	Ողջ ստակ	»	247088	55
					558777		
				Պատրաստ ստակ	2255	10	
				Կշիւ (բաց պարտք)	546925	55	
	887954	5			887954	5	

Այս հաշուեկշիւէն կ'երեւի արդարեւ որ Ազգը 346923
ղուրուշ թղթադրամ եւ ողջ ստակ խառն բաց պարտք ունի,
այն պայմանաւ որ 558777 ղուրուշի պահանջքը ամբողջապէս

* Տես երես

Կեդրոնական Մետուկը թափուին՝ Բայց Քաղաքական ժողովը
կ'ուզէ գիտել թէ՛ այս պահանջը որ Առաջնորդական եւ Ս.
Երուսաղիմաց տարեկան յետնեալ տուրքերէ, նոյնպէս Մայ-
րաքաղաքիս Եկեղեցեաց Գաւազէն անուամբ տուրքէ եւ մն-
ւադ իններէ պիտի գոյանան, գրեթէ մեծաւ մասամբ անյոյս,
անհաստատ եւ քննելի են։ Իսկ միւս կողմէն 887934 զուրուշ
պարտքը, որ թղթադրամի մասէն զեղջմամբ կը մնայ 685426
զուրուշ, հաստատուն է եւ հատուցանելի, որով Կեդրոնա-
կան Մետուկին 346923 զուրուշ բացը հարկաւ աւելի եւս
ծանրացած կըլլայ։

Կեդրոնական Մետուկին այս ձախորդ վիճակը վարչու-
թեան ընթացքը խանգարեց եւ իր վրայ առած բեռը այն-
քան ծանրացուց որ մեծ վհատութիւն եւ յուսահատութիւն
պատճառեց։

Քաղաքական ժողովը փորձով համոզուած է որ Սահմա-
նադրական մեքենան ազնիւ եւ ընտիր մեքենայ մ'է՛ իր ի-
րաւանցը եւ պարտուցը զգացումը կրող արթուն ժողովուրդ-
մը գէշ 'ի յառաջագիմութեան արահետը մղելու, սակայն
երբ անոր միջ զօրութիւնը, որ է Ելմուական վիճակը, կը
մնայ ուր որ է հիմայ, այն մեքենան ալ գրեթէ անշարժ կը
մնայ։ Ազգասիրական եռանդ ու ջանք անգոր են այս ան-
շարժութեան դէմ մաքառելու, անձնուիրութիւնը վհատեալ
ետ կը քաշուի եւ եղած բարեկարգութիւնները ապագա-
յին մէջ հիմ չեն բռներ։ Ուստի կամ պէտք է վարչու-
թեան ծախքը չափաւորել եւ Մետուկին անխափա մուտքին
հաւասարել, թէեւ այս կարգադրութիւնը ներկայ սահմա-
նադրական անհրաժեշտ պիտոյից ժամանակ դժուարին կը
թուի կատարել, եւ կամ ընդհանուր տրոց օրինաւոր բաշխ-
ման եւ հաւաքման գործնական եղանակի մը հաստատու-
թիւնը փութացունել եւ մօից աղբիւրները աւելցունելով
ապագային մէջ Կեդրոնական Մետուկին հաւասարակշու-
թիւնը ապահովել։

Այս ճշմարտութիւնը թէեւ ամենուի յայտնի, պատկա-
ռելի ժողովոյդ բարձր հեղինակութեան կը պատկանի գոր-
ծադրել, որպէս զի յաջորդ վարչութիւնները առանց մտա-

Եկեմոյց
Հաւասարակշուութիւն

տանջութեան շարժին իրենց սահմանին մէջ : Քաղաքական ժողովը այս խորհրդածութեամբ միտք չունի պատկառելի ժողովդ իր գործառնութեանց ամբողջական պատրաստել եւ ոչ ներողամտութեան իրաւունք մը դանելու վորձ վորձել , այլ իբր ազգային պաշտօնական մարմին մը , որ իր պաշտօնին կարեւորութիւնը ճանչցած էր , եւ որմէ հրաժարելու կը պատրաստուի , կը վշտակցի որ բոլոր իր յօժարութեամբը չի կրցաւ յաղթել այն դժուարութեանց , որոնք դժամի պակասութենէն եւ երբեմն ընտրեալ ազգային պաշտօնէից ան տարբերութենէն յերեւան կ'ենէին :

ՀԱՆՐԱԿԱՆ

Ինչ իր ընդհանուր բարեկարգութեան

Քաղաքական ժողովը՝ որուն էական պարտաւորութիւնն ենք մէկն էր , ազգային ընդհանուր բարեկարգութեանց խնդիրներու վրայ խորհիլ եւ անոր մտաւորական եւ նիւթական շահերուն ապահովութեան եւ զարգացման պարապիլ , իր վարչական ներքին հոգերուն շատութենէն եւ պարագայից բերմունքէն , չի կրցաւ , ինչպէս որ արժանն էր , իր ուշադրութիւնը այն ծանր եւ կարեւոր խնդիրներուն վրայ դարձնել եւ գործադրութեան օրինաւոր յատակադիծ մը ուրուագրել :

Ազգային Սահմանադրութեան գործադրութիւնը մինակ երեւելի հայաբնակ քաղաքներու մէջ սկսուած է , Ազգային դատախարակութիւնը քանի մը բացառութեամբ՝ Գաւառներու մէջ նոյն նախնական ամուլ եւ անկերպարան դրութեան վրայ կ'ընթանայ , Ազգային կալուածոց , վանօրէից եւ այլ հաստատութեանց վիճակը ապարդիւն եւ գրեթէ թափուր ու ամայի կը մնայ եւ անոնց եկամտից եւ հասոյթից մատակարարութիւնը առանց հսկողութեան . եւ՝ տեղ տեղ Գաւառաբնակ ազգայինները ստացուածքի , կենաց եւ պատուի ապահովութենէն զուրկ , եւ հարստահարութեանց ու անիրաւութեանց ենթակայ :

Քաղաքական ժողովը դոնէ ներկան ապահովելու մտա-
դիր՝ երջանիկ կը համարէր զինքը երբ իրեն ներկայացող
ընդհանրութեան վերաբերեալ խնդիրները կը լուծէր, յա-
ջորդ վարչութեանց թողով Ս. Գրին ապագայ վիճակը յար-
դարելու ժամանակի եւ յարատեւութեան կարօտ դործը:

Ուստի Քաղաքական ժողովը այս հանրական խնդիրներ-
բուն մէջէն կարեւորագոյն խնդիրները համառօտիւ յառաջ
կը բերէ:

Քաղաքական ժողովը վերահաստատեց Սահմանադրու-
թեան երկրորդ Գործադիր Յանձնաժողովը, որուն ձեռօքը
թաղական խորհրդոյ եւ այլն կազմութեան համար կատարե-
լագործուած Ա. Տնօրէնութիւնը Առաջնորդաց ղրկեց, որ
մեծամեծ դժուարութեամբ երեւելի Գաւառաց մէջ գոր-
ծադրուեցաւ:

Սահմանադրութեան
գործադրութեան
խնդիր գաւառաց
մէջ:

Եւ ըստ որում առաջնորդական մանր բաժանմանց արդի-
ւորութիւնը՝ ազիտութեան, վաղեմի բռնութեան եւ ներքին
կուսակցութեանց յարուցած մեծ դժուարութիւններուն վրայ,
մեծագոյն դժուարութիւններ կ'աւելցունէր Գաւառական
վարչութեանց նորոգ կազմութեան համար, Սահմանադրու-
թեան Գործադիր Յանձնաժողովը Առաջնորդութեանց թիւը
Տէրութեան կուսակալութեանց թիւոյն վերածելու նպատա-
կաւ աշխարհացոյց պատկեր մը ծրագրեց, որն որ թէեւ Քա-
ղաքական ժողովին կողմէն ընդունուեցաւ քանի մը դիտո-
ղութեամբ, բայց կրօնական ժողովը Առաջնորդական վիճա-
կաց նոր յատակագիծը անգործադրելի, խռովութեանց
գրգռիչ եւ թերեւս հաստատեալ Առաջնորդութեանց շա-
հուն անհամաձայն գտնելով՝ Քաղաքական ժողովոյ խորհրդ-
դովը խառն Յանձնաժողովի մը քննութեան յանձնեց զայն:
Եւ խառն ժողովը յիշեալ Յանձնաժողովին տեղեկագրին վրայ
որոշեց:

Ա. Առաջնորդական վիճակները իրենց ներկայ դրից մէջ
պահել, այն պայմանաւ որ Առաջնորդները բազմահայ քա-
ղաքներու մէջ նստին եւ ոչ կուսակալին կամ կառավարչին
նստած քաղաքը:

Բ. Խւրաքանչիւր առաջնորդական վիճակի մէջ երեսփոխա-

նական, կրօնական եւ ֆաղաքական ժողովներ հաստատել:

Գ. Մանր Առաջնորդութիւնները գոնէ քաղաքականօրէն մօտակայ Առաջնորդութեանց մէկուն հետ միացունել, որ իրենց ազգային գործերը նոյն դաւառին ազգային վարչութեան միջնորդութեամբ տնօրինուին:

Քաղաքական ժողովը Գործադիր Գանձնաժողովին պատրաստած Բ. Տնօրէնութիւնը երեւելի եւ բազմաձայն դաւառաց ղրկեց, որուն գործադրութեան կ'ղբաղին, ինչպէս որ այս խնդրոյն վրայ գրուած յատուկ Յայտագրէն* մանրամասնաբար կ'երեւի. սակայն դաւառական ներքին երեսփոխանաց ընտրութեան գործը Բ. Տնօրէնութեան գործադրութեան ղեկարարութենէն դեռ եւս երկարելու կ'սպառնայ:

Քաղաքական ժողովը այս կարեւոր խնդրոյն վրայ լնդհանուր ժողովոյդ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ, որուն խնդրոյ կարգն է, գիտելով որ Տէրութեան դաւառաց նորաձեւ բաժանման առթիւ Առաջնորդական վիճակաց աշխարհաքական շփոթ բաժանումն ալ նոր դրութեան վրայ հետզհետէ հաստատելու հարկը պիտի տեսնուի:

Քաղաքական ժողովը խառն ժողով կազմելով՝ իր նախորդին ուղղած հրահանգաց համաձայն Ս. Երուսաղիմաց Միաբանութեան կողմէն պատրաստուած եւ հասած Պատրիարքական ընտրելեաց եւ այլ գործողութեանց վերաբերող Տեղեկագիրերը աչքէ անցուց, օրինաւոր դատաւ, եւ նոյն միջոցին Ս. Երուսաղիմաց միաբաններէն Գաղատիոյ նախկին Առաջնորդ Գեր. Մկրտիչ Եպիսկոպոսին անմիջապէս Միաբանից կարգը դասուելու համար ըրած խնդիրը ձեռնհաս իշխանութեան թողով լուծել՝ գաղտնի քուէարկութեամբ՝ 1864 Յուլիս 30 ին ըրած Բ. նիստին մէջ՝ երեք ընտրելեաց ցուցակ պատրաստեց եւ լնդհանուր ժողովոյդ ներկայացուց. Գերապատիւ Եսայի վարդապետը Ս. Երուսաղիմաց Աթոռոյն Պատրիարք ընտրուելէն ետեւ՝ Քաղաքական ժողովը պէտք եղած տնօրէնութիւնը ըրաւ այս ընտրութիւնը Բ. Գրան, Ս. Երուսաղէմի Միաբանութեան եւ Աղգին հրատարակելու եւ

* Տես երես

երկու հրաւիրակ զրկելով նորընտիր Պատրիարքը Մայրաքաղաք հրաւիրելու համար։ Ս. Էջմիածին գնալով՝ Եպիսկոպոսութեան աստիճանը ստանալէն ետեւ՝ վերադարձաւ Ս. մենապատիւ Եսայի Եպիսկոպոսը՝ եւ Ս. Երուսաղիմայ Կանոնագրին վաւերացման վրայ, Քաղաքական ժողովին միջոցաւ իր Պատրիարքական հրովարտակը եւ Տէրութեան շնորհած Ա. աստիճանի Պատուանշանը առնելով՝ Մարտի 23ին ուղեւորեցաւ դէպ ՚ի Ս. Երուսաղէմ։

Այս առթիւ հարկ է յիշատակել որ Ս. Երուսաղիմայ վանուց առ վարչութիւնն ունեցած քանի մը տարուան հին պարտուց խնդիրը, զոր Կանոնագրին քննութեան ժամանակ Ընդհանուր ժողովդ Քաղաքականին յանձնած էր որ այս մասին իր կարծիքը յայտնէ, ժամանակ չունեցաւ քննելու եւ իր տեղեկագիրը ներկայացուցելու։ Ուստի յաջորդ ժողովին կ'իյնայ այս պաշտօնը կատարել։

Սահմանագրութեան 13^ր եւ 14^ր յօդուածոց համաձայն՝ Ազգահամար Քաղաքական ժողովը Գիւանապետին առաջարկութեան վրայ թէ Կ. Պօլսոյ եւ թէ Գաւառարեան ազգայնոց ազգահամարի տուեմաները շինել տալով մէկ մէկ օրինակ խնդրել որոշեց եւ այս մասօք յատուկ չըջարեւրականներ ուղղուեցան թաղական խորհրդոց պէտք եղած հրահանգը հաղորդելով Գաւառաց վարչութիւնները հաստատուելէն ետեւ՝ անոնց ալ զրկելու արամագրութեամբ։ Սակայն դեռ արդիւնք մը չը տեսնուեցաւ թաղական խորհրդոց կողմէն։

Այս դարուս մէջ գերեզմանատանց խնդիրը մերայնոց համար ծանրակշիռ խնդիր մը դառնալով այն սուրբ եւ խաղաղական վայրերը երբեմն ցաւալի կռիւներու առարկէլ եղած են եւ թէ Մայրաքաղաքիս եւ թէ Գաւառներու մէջ անոնց նկատմամբ բացուած դատերուն մէջէն մերայինք գրեթէ միշտ բարոյական եւ նիւթական վնաս կրելով եղած են։

Ազգր անխորհուրդ ներողամտութեամբ եւ երբեմն աններելի թոյլութեամբ իր սեփականութեանց օտարները հաղորդընելով շատ անգամ ստիպուած է դատաստանի գիմել տիրանալու համար այնպիսի իրաւանց որոց ՚ի բնէ անտի տէրն ինքը եղած է։ Այս տեսակէն է նաեւ Խսկիւտարի

Խսկիւտարի գերեզմանատան խնդիր

Գերեզմանատան սեփհականութեան խնդիրը, որուն ցոյները մասնակից ըլլալու կանգնեցան յարքունուստ տրուած հրապարակաց հակառակ, որով նոյն սեփհականութիւնը Հայոց չնորհուած էր:

Չորս տարիէ ՚ի վեր խսկիւտարի թաղական խորհուրդները ազգովին կարողուած փոխանորդի մը ձեռօք այս դատը կը վարէին Յունաց դէմ, որոնք կուղէին ամբողջ գրաւել Գերեզմանատան այն մասը ուր Հայոց հիւրասիրութեամբը թաղուած մեռելոց յունական առաջնադիրները կ'երեւային: Հակառակ կողմը կերպով մը դատը երկարաձգելու կ'աշխատէր: Եւ ըստ որում խնդիրը հանրական կերպարանք մը առած էր, Գաղաքական ժողովը փութաց եօթը բանիրուն անձերէ բաղկացեալ Յանձնաժողով մը կազմել եւ անոր միջոցաւ Սղիին իրաւունքը պաշտպանել: Յանձնաժողովը թէ անձամբ եւ թէ փոխանորդաբար Տէրութեան Գատաստանական Ստեանին առջեւ դատը շարունակեց եւ յոյս ունէր Հայոց նպաստաւոր վճիռ մը ձեռք ձգել ըստ իրաւանց, երբ յանկարծ Յունաց կողմէն նոյն Գերեզմանատան մէջ գործուած սրբապղծութեան դէպք մը դատաստանին ընթացքը խանդարեց եւ այնչափ դրդուեց ազգայնոց կրօնական զգացումը եւ գայթակղեց խիղճերը որ խնդիրը ծանր եւ խռովայող կերպարանք մը առնելով՝ Ոստիկանութեան միջամտութիւնը հարկ եղաւ գերեզմանէն յոյնի մը ձեռօք հանուած հայ պատանուոյ մը դիակը նորէն թաղելու եւ անդորրութիւնը հաստատելու համար: Իսկ երկու կողմէն ալ մազմաթիւ անձինք, որոնք իրեւ սկզբնապատճառ խռովութեանց ամբաստանուած էին, բանտարկութեան դատապարտուեցան եւ քննութիւնները սկսան:

Ս. Պատրիարքը խռովութեան ժամանակ անձամբ ամեն ջանք ՚ի գործ դրաւ յուզեալ կիրքերը խաղաղելու եւ վերջէն բանտարկելոց համար կրկին եւ կրկին դրաւոր եւ բերանացի բարեխօսութիւն ընելով Տէրութեան Նախարարաց մօտ, յաջողեցաւ անոնց ազատութիւնը ձեռք ձգել: Բայց երբ Գերեզմանատան դատը նորէն Շէյխ-Իւլ-Իսլամին Դուռը ներկայացաւ, Գատաւորը երկու կողմը իրաւախորհութեան յոր-

դորեց եւ վերջապէս Գերեզմանատան մէկ փոքր մասը Յունաց սեփհականութիւն համարելու որոշումը ազգային փոխանորդին բերնով փաղաքական ժողովին հաղորդեց։ Փաղաքական ժողովը անմիջապէս նոյն անձին միջոցաւ բողոքեց առ Գումն Շէյխ-խլ-խալամի եւ խնդիրը այնպէս բողոքի տակ մնացած է ցարդ՝ եւ Ազգային Պատրիարքարանը այս մասին ՚ի պաշտօնէ հրաման առած չէ տակաւին Բ. Գումնէն։

Ազգային կալուածքները՝ որ ազգային զանազան հաստատութեանց կը վերաբերին՝ Տէրութեան կալուածական օրինաց համաձայն մասնաւորաց վրայ դարձունելու տրամադրութիւնը գործադրելու ատեն՝ շատ անգամ նոյն աւանդապահ մասնաւորաց ձեռքէն ազահոյվազիր առնելու զանցառութեան եւ կամ անոնց մահուամբ ծագած կորուստին կամ գոնարութեանց մէկ օրինակը կրնայ համարուիլ մեր Նոր դիւղի հողային սեփհականութիւնը՝ որուն կէսը զինկած էր աւանդապահ ձեղայիրլեան Մկրտիչ Ամիրային մահուամբ։

Նոր դիւղի ազգային հողը։

Այս վէճի տակ ինկած բաժինը ազգային կալուածք ըլլալը հաստատելու համար տաս տարիէն աւելի էր որ Ազգային Պատրիարքարանը կ'աշխատէր եւ Բ. Գրան հետ թէ բանիւ եւ թէ գրով կը բանակցէր։ առաջին Արքունական նպաստաւոր հրաման մը ստացած էր եւ անոր գործադրութիւնը կը յապաղէր։ վերջապէս փաղաքական ժողովն ալ իր կողմէն ամեն ջանք ՚ի գործ դնելով յաջողեցաւ երկրորդ անգամ Արքունական հրամանագիր (իրատէ) ստանալու։

Սոյն հրամանագրին ուժովը Ազգը ամբողջապէս տիրացած է Նոր դիւղի հողային սեփհականութեան։ Սակայն անոր վերաբերեալ կալուածագիրը Ի. Գրան միջոցաւ չինել՝ եւ վսեմ։ Երամեան Գէորգ պէյին վրայ դարձունել տալու աշխատութիւնը Մեծ. Եաղուպեան Եաղուպ Էֆէնտիին յանձնեց եւ վստահ է որ քիչ ատենէն այս կարեւոր գործը վստահան կ'առնու։

Նախորդ փաղաքական ժողովոյ ընտրութեամբը Տէրութեան Հասարակաց կրթութեան ժողովոյն սահմանուած անգամ Ազգին կողմէն՝ վսեմ. Գրիգոր Օտեան Էֆէնտիին Տէրութեան

Հասարակաց կրթութեան ժողովոյ ազգային անդամ։

պաշտօնով դուրս գացած՝ եւ Բաղաքական ժողովոյ կողմէն՝ վսեմ: Ասլանեան Սահփան պէյ հրաժարած ըլլալով՝ Բ. Դրան հրամանաւ Բաղաքական ժողովը նոր ընտրութեան ձեռնարկեց եւ Ազգին կողմէն վսեմ: Ասլանեան Սահփան պէյ եւ Ժողովին կողմէն վսեմ: Բարունակ պէյ Ֆէրուհ անդամսահմանեց:

Հզալին կալուածքէ
արքունի տրոց
պահանջու մի

Բէրայի Բաղաքապետական ժողովին կողմէն ըստ նոր կանոնաց տեղւոյն ազգային կալուածներէն արքունի տուրք պահանջուելուն խնդիրը Թաղական խորհրդոյն միջոցաւ Բաղաքական ժողովին ուշադրութեան առարկայ ըլլալով՝ ժողովը հարկ սեպեց Բ. Դրան հետ այս մասին բանակցել եւ ազգային կալուածները արքունի տուրքէ ի վաղուց անտի դերձ ըլլալուն արտօնութիւնը յիշել: Սակայն Բ. Դուռը պատասխանեց թէ ազգային եկեղեցիներուն, վարժարաններուն, հիւանդանոցներուն եւ այլն տեղերը միայն ազատ պիտի մնան այն տուրքէն. իսկ անոնց յատկացած կալուածները պարտին արքունի տրոց ենթարկել: Բաղաքական ժողովը Պատրիարքական Հրովարտակին մէջ նշմարած տրամադրութեան մ'ու՝ ժովը թէեւ վերստին յայտագիր ուղղեց առ Բ. Դուռն, բայց մի եւ նոյն հրամանը ստացաւ:

Տէրութեան
պատժական
կանոնք:

Ըստ որում Տէրութեան Պատժական կանոնաց տեղեկութիւնը հարկաւոր է մանաւանդ մերազնէից այն մասին որ ստէպ չգիտութենէ այլ եւ այլ դատապարտելի գործողութեանց ենթակայ կը մնան եւ Ազգին անուան արատ կը բերեն, Բաղաքական ժողովը արժան գատեց Տէրութեան Պատժական կանոնագիրը յատուկ պայմանաւ մը Մատիա լրագրոյն միջոցաւ հրատարակել՝ աշխարհիկ պարզ լեզուի թարգմանել եւ յետոյ ամբողջապէս զատ տետրակ կազմել տալով եւ տարածել:

Զորաբանի տուրք:

Բաղաքական ժողովը՝ ըստ սովորութեան Բ. Դուռնէն ամեն տարի ի Պատրիարքարան ուղղուած հրամանագիրը՝ Մայրաքաղաքիս Հայոց զօրաբանի տրոց նկատմամբ՝ ստանալով նախորդ ժողովին օրովը կազմուած եւ Հռովմէական եւ Յունական Պատրիարքարանաց հետ բանակցելով այս խնդրոյն վրայ համախորհուրդ պատասխան մը պատրաստելու պաշտօն ունեցող Յանձնաժողովին կարծիքը խնդրեց եւ իր

Ատենադրութեանց մէջ արձանագրեց 'ի հարկին ըստ այնմ՝
շարժելու համար :

Ազգային կտակաց օրինաւոր եւ անթերի գործադրու
թիւնը ոչ միայն նուիրական պարտք այլ եւ Ազգին շահուցը
նպաստաւոր եւ այսպիսի բարեգաշտական գործառնութեանց
ապագային մէջ քաջալերութիւն եւ ապահովութիւն մ'ըլլա
լով՝ Գաղաքական ժողովը փութաց իր առջեւը ելած կտակի
խնդիրները կտակաց հոգարարձութեան կարծիքն առնելով
քննել :

Եւրոպական դերգաստանին կողմէն Մայր եկեղեցւոյ եղած
յիսուն հազար զուրուշի արժէք ունեցող կտակի մը խնդիրը՝
որ Տեղապահ Սրբազանին Կոնդակաւը վաւերացած էր, կախ
կը մնար : Նախորդ Գաղաքական ժողովը թէ հրիտակապահ
Եւրոպական փերովրէ եւ թէ կտակակատար Մէլիքեան
Մէլիքիսէթ աղայից հետ բանակցեր ու թէեւ փերովրէ աղա
յէն քանի մը ամիս պայմանաժամաւ յիշեալ գումարին վճար
ման խօսք առեր է, սակայն այս խոստումը անկատար մնա
լուն զոնադոն պատճառանօք՝ Գաղաքական ժողովը՝ Մա
նաժողովի մը միջոցաւ խնդիրը վերստին քննեց եւ տեղեկա
կացաւ որ արդարեւ այնպիսի կտակ մը եղած է բանիւ հան
գուցեալ Կիւլլապեան վառվառ տիկնոջ կողմէն եւ անոր
գումարը այս հրիտակը կը հաստատէ, սակայն արժէթղթոց
գնոյն անհաստատութիւնը պատճառ բերելով նոյն գումարը
անմիջապէս հատուցանել կը մերժէ, որոյնց պէտք եղած մի
ջոցները 'ի գործ դնել կտակին գործադրութեան համար :

Էդիպոտտի անուանի ազգայիններէն վանցի կարապետ
աղա Գալուստեանը վախճանելէն առաջ՝ վաւերական եւ օ
րինաւոր կտակ մը թողուց, որով թէ իր ժառանգաց եւ
թէ զանազան անձանց իր ստացուածքէն բաժին հանելէն ե
տեւ՝ ազգային մանկուոյն զարգացումը նպատակ ունեցող
պայմաններով մեծագումար արժողութեամբ կալուածքներ
Ազգին նուէր ձգեց : Գաղաքական ժողովը՝ 'ի պաշտօնէ այս
լուրը եւ կտակագրին վաւերացեալ պատճէնը ստանալէն ան
միջապէս ետքը՝ իր Բ. նիստին մէջ պէտք եղած հրահանգը
ուղղեց առ որ անկ է, ըստ կտակին ազգին իրաւունքը ա

պահովելու եւ ժառանգաց բաժինները հատուցանելու համար, Բայց զԺքաղաքար զանազան ցառալի պարագաներ՝ եւ մանաւանդ հանգուցելոյն մէկ ժառանգորդին կողմէն կտակը եղծելու համար եղած փորձը՝ այս առթիւ Եգիպտոսի մէջ յուշուած հին կիրքերը եւ երկպառակութիւնը եւ կտակագրին մէկ քանի մութ կէտերուն վրայ տրուած այլ ընդ այլոյ մեկնութիւնները՝ բարեբարին վերջին սրբազան կամաց անմիջական գործադրութեան արդելք եղան։ Ուստի Քաղաքական Ժողովը այս ազգայնաս պիճակին դարման բերել մտածեց Խառն Ժողովով Եգիպտոսի ծերունի Առաջնորդին իրր փոխանորդ Գերապատիւ Մկրտիչ Եպիսկոպոսը կարգելով եւ յատուկ Մասնաժողովի մը միջոցաւ կտակագրին ամեն կէտերը լուսաբանելով։ Եւ կտակին այս բացատրեալ ցուցակը՝ նոյնպէս պէտք եղած հրահանգը տալով Գերապատիւ Մկրտիչ Եպիսկոպոսը Եգիպտոս զրկեց։

Էմին Բէշիֆի
կտակ։

Նոյնպէս սոյն փոխանորդին յանձնեց հանգուցեալ Բժիշկ Էմին Բէշիֆի մօտ երկու հազար ոսկւոյ ազգային կտակին գործը կարգի դնել եւ թէ առ Եգիպտոսի վսեմ փոխարքայն եւ թէ առ Մեծ, Նուպար վաչայն պէտք եղած յանձնարարական գիրեր ուղղեց յիշեալ կտակաց ազգովին տնօրէնութեան իրաւասութիւնը պահպանելու, տեղւոյն անդորրութեան եւ կտակաց անթերի գործադրութեան համար առ նոնց պաշտօնական եւ ազգասիրական միջնորդութիւնը հայցելու։

Քաղաքական Ժողովը կը ցաւ յայտնել թէ Գերապատիւ Մկրտիչ Եպիսկոպոսը վարչութեան ակնկալութեանց չը պատասխանեց։ Ըստ որում Եգիպտոսի երկպառակութիւնը աւելի զայրագին կերպարանք մը առած՝ եւ կտակաց գործադրութիւնը դեռ եւս կիսկատար մնացած է։

Մխաքեան կտակ։

Քաղաքական Ժողովը՝ Տնտեսական Խորհրդոյ կողմէն իւ մանալով որ հանգուցեալ Մխաքեան Բակորճան ազան իր կենդանութեան ժամանակը Ազգին կտակ մ'ըրած է եւ այս կտակը Մեծ, Մխաքեան վարդերես Էֆէնտիին մօտ աւանդ կեցած է՝ արժան դատեց աւանդապահին հետ բանակցել։ Սոյն կտակագրէն՝ որ աւանդապահին ձեռօք կնքեալ ներ-

կայացաւ՝ ժողովը վերահասու եղաւ որ կտակարարը թէ ազգային Հիւանդանոցի նուիրած 250 հազար , թէ Խոսողիւղի վարժարանին 20 հազար եւ կէտիկ բաշայի վարժարանին 10 հազար զուրուշը՝ շահեցունելով տարուէ տարի գոյացած արդիւնքը յիշեալ հաստատութեանց յանձնելու իրաւունքը ու պաշտօնը կտակակատար Մեծ. Միսաքեան Նիկողոս ազայի գերդաստանին տուած է :

Ուստի՝ թէեւ Քաղաքական ժողովը Հիւանդանոցի կտակեալ գումարին պարտամուրհակին վճարումը կտակարար բարերարին որդի Միսաքեան Աւետիս ազայէն պահանջելու համար քանկիցս անդամ հրաւէր զրկեց , սակայն Աւետիս ազայի մահը վրայ հասնելով այս կտակին գործադրութիւնը կախ մնաց :

Ըստ որում Սամուէլ Մուրատայ կտակին արդի գործադրութեամբը կտակարար Բարերարին վերջին կամբքը բռնաբարուած եւ Ազգին ընդհանուր մանկաւոյն ծանր զրկանք եղած է նոյն կտակը ըստ հաճոյս մինչեւ ցարդ գործադրող Վէնէտիկի Միսիթարեան Միաբանութեան կողմէն , Քաղաքական ժողովը անոր անթերի գործադրութեան միջոցները գտնելու եւ ըստ այնմ պարտ ու պատշաճը տնօրինելու նպատակաւ կտակաց հոգաբարձութեան խորհրդովը Մասնաժողով մը կազմեց :

Սամուէլ Մուրատայ կտակ :

Փարիզի վարժարանը՝ որ Գերապատիւ Այվազեան Գարբիէլ վարդապետին մասնաւոր ձեռնարկութեամբը ասկէ գրեթէ ութ տարի առաջ հաստատուեալ էր , գոցուելէն ետեւ՝ հայազգի եւ օտարազգի անհատներ՝ սոյն վարժարանին Տեսչութեան իրենց փոխ տուած տոկոսաւոր ստակները , որ մեծ գումարի մը կը հասնի , Ազգէն պահանջելու ելան Բ. Դրան միջնորդութեամբը : Եւ ըստ որում վարժարանին վերաբերող այս պարտքը երբէք ազգային Պատրիարքարանի գիտութեամբը եղած չէ , հարկաւ վարչութիւնը սոյն պարտքը չէր կրնար իրեւ ազգային պարտք ճանչնալ : Հետեւապէս այս պահանջման անտեղութիւնը յայտնելու համար՝ Բ. Դրան հրամանաց համեմատ նախորդ Քաղաքական ժողովը ազգովին փոխանորդ կարգեր էր Մեծ. Մինասեան Մինաս Էֆէնտին ,

Փարիզի վարժարանի պարտուց խնդիրը :

որ Տէրութեան առեւտրական Ատեանին առջեւ այս պարտուց ինդիլը պարզեր եւ յանուն Ազգին եղած չըլլալը թէեւ հաստատեր է, սակայն բանաւոր պատճառաւ իր հրաժարականը Բ. Դրան մատուցանելուն՝ Ժողովը անոր տեղը կարգեց Մեծ. Եղուպեան Եղուպ էֆէնտին՝ որպէս զի այս գործին վերջնական տնօրէնութեան աշխատի, ու արդիւնքը վարչութեան հաղորդէ:

Իսպրայիլի աւերակ
եկեղեցիներ:

Բաղլաքական ժողովը Պուրքէշի ազգային հոգաբարձու թենէնէն Խաղայիլի աւերակ Եկեղեցւոյ դաւթին մէկ մասին մասնաւոր անհատի մը կողմէն եղած գրուման՝ եւ այս գրաւու մը դատաստանաւ վճռուած եւ պամանաժամաւ այս վճիւռը գործադրելի ըլլալուն յայտադիրը առնելով՝ անմիջապէս Պուրքէշի Բ. Ատեանին բողոքելու գիտամբը Ս. Նախագահին միջոցաւ նամակ մը ուղղել արժան դատեց առ Վսեմ. Գուլտ պէյն, Ազգին սեփհականութեան իրաւանց դէմ՝ Խաղայիլի դատարանին մէջ եղած վճռոյն գործադրութիւնը արգիլելու համար։ Սակայն այս բանակցութեան արդեանց վրայ Ազգային Պատրիարքարանը գեո. տեղեկութիւն մը չատացաւ։

Սա համանադրու թեան
 լեբաքննու թեան
 խնդիր:

Ընդհանուր ժողովուրդ անցեալ տարուան Յունիս 26 ի նիստին մէջ ըրած որոշումն դործադրելու համար ֆազագական ժողովը արժան գատեց չըջարեալական գիրեր ուղղել առ աղջային ժողովս եւ խորհուրդս, խնդրելով որ իւրաքանչիւր դիւան ռէպուբլիկանց ռեպրէնտընտները բանայ եւ երբ փորձառութեամբ Սահմանադրութեան ինչ ինչ տրամադրութեանց նկատմամբ դործադրութեան գիտարութիւններ կամ գիտողութեան արժանի կէտեր նշմարուին, 'ի բաց առեալ Սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքը, որ անկոտրելի են, ըստ անհանկուտ կանոնաց նոյն ռէպուբլիկանց մէջ մանրամասն պարագայիւք յայտագրէ, որպէս զի երբ ընդհանուր ժողովով վերաքննութեան յանձնաժողովը կազմուի, բոլոր ռէպուբլիկանց ռեպրէնտընտները խնդրուին եւ անոր նկատողութեան յանձնուին,

Գ Ա Ի Ա Ռ Ա Կ Ա Ն

Ազգային Պատրիարքարանի գաւառաց հետ ունեցած յարաբերութիւնները 'ի վաղուց անտի բազմադիմի, խառն բայց դժուարին եղած են : Իսկ այժմ հաղորդակցութեանց օր ըստ օրէ տտացած դիւրութիւնը եւ սահմանադրական այլ եւ այլ պիտոյքը գաւառական բոլոր կարեւոր եւ ստէպ ան նշան գործերն անգամ ազգային Պատրիարքարանի մէջ կը կեդրոնացունեն : Նա մանաւանդ Առաջնորդական վիճակաց մանր բաժանումը եւ տեղ տեղ Առաջնորդաց անփորձութիւնը եւ անձեռնհաս տեսչութիւնը գործոց շատութեան եւ մեծամեծ դժուարութեանց տեղի կու տան : Ըստ Սահմանադրութեան գաւառական վարչութիւնները հաստատել եւ առնոց գիւնական բարեկարգութիւնները 'ի գործ դնել տալը պաշտօնական յարաբերութեանց կանոնաւոր ուղղութիւն մը տալու միակ միջոցն էր, սակայն ֆաղաքական ժողովը գաւառաց մէջ՝ քանի մը բացառութեամբ՝ այս կարգադրութիւնները 'ի կատար հանելու համար յատուկ Տեսուչներ եւ Քըննիչներ կարգելու եւ ընդհանուր յատակագիծ մը պատրաստելու պէտքը կ'զգար, եւ այս պէտքը հոգալու համար ոչ միայն գլխաւորապէս կեդրոնական Մատուկին նեղ վիճակը այլ եւ ուրիշ պարագաներ արգելք կ'ըլլային : Հետեւապէս ստիպուած էր՝ երբ Առաջնորդական վիճակաց մէջ ազգային զանազան խնդիրներու համար խռովութիւն, դժտութիւն եւ կամ Սահմանադրութեան գործադրութեան դժուարութիւններ ծագէին, այն տեղերուն մօտ գտնուող բանիբուն Առաջնորդ մը իրր Տեսուչ զրկել, կամ քննիչ Մասնաժողով մը կարգել : Եւ եթէ այս միջոցները չէին օգտեր, վէճը բառնալու եւ անգործութիւնը հաստատելու համար հուսկ ուրեմն ամբաստանեալ եւ դատախազ Կ. Պօլիս կանչել, եւ կամ մեծաւ դժուարութեամբ քննիչ մը այս կողմէն սահմանել կ'որոշէր :

Ընդհանրապէս գաւառաց կողմէն եղած գանդաւանները Առաջնորդաց, ազգային այլ եւ այլ պաշտօնէից, հարստահարութեանց եւ արքունի տրոց ծանրութեան կը վերաբերին :

Գաւառական
յարաբերութեանց
վիճակը

Առաջնորդաց
կանոն:

Ըստ որում Առաջնորդաց ոմանց դէմ շատ անգամ բողոքներ կը լսուէին, եւ երբեմն իրենց սահմանէն դուրս գործոց խառնուելով՝ գանդատանայ առիթ կ'ըլլային, ըստ որում քանի քանի անգամ այլ եւ այլ վիճակաց համար, ինչպէս խարբերդի, Մարաշի, Ուրֆայի եւայլն, իրբեւ Առաջնորդք խառն ժողովով որոշուած եկեղեցականներ այլ եւ այլ պատճառանօք վարչութեան որոշումը կը դժկամակէին 'ի գործ դնել հովուութեան երթալով՝ ֆաղաքական ժողովը կրօնական ժողովին ուշադրութիւնը հրաւիրեց անսաստ կրօնականները կանոնապահութեան կոչելու եւ իր որոշումները յարգել տալու կարեւորութեան վրայ եւ միանգամայն առաջարկեց Առաջնորդաց վերաբերեալ կանոնադրութիւն մը յօրինել անոնց կրօնական եւ ֆաղաքական պաշտօնը ու պարտաւորութիւնները ճշգրտելով:

Առաջնորդական
գրութեանց սմ:

Էւ որովհետեւ Առաջնորդաց մեծ մասին կողմէն հասած պաշտօնական գրութեանց ոճը երկար, ճապաղ եւ խառն էր, որով իրենց առաջարկած խնդիրներուն իմաստից չփոթուածիւն եւ կեդրոնական դիւանին ծանրութիւն կը պատճառէին, նոյնպէս թղթակցութեան եղանակը անկանոն կը շարունակուէր, ժողովը արժան դատեց իր նախորդին արդէն այս մասին ըրած որոշումը յատուկ շրջաբերականաւ յիշեցունել Առաջնորդաց, այնպէս որ իրենց պաշտօնական նամակները համառօտ, պարզ եւ հասկանալի ոճով գրեն: Խնդիրները զատ զատ եւ որոշ բացատրեն, եւ մէյմէկ թղթակից գործակալ ցուցնեն Մայրաքաղաքիս մէջ:

Գաւառական վիճակաց ոմանց մէջ անցած խռովութիւնները, որ ստէպ ծագում առած են նոյն կողմերուն Առաջնորդաց անբաւական տեսչութենէն եւ Սահմանադրութիւնը գործադրել տալու անփութութենէն, վանականաց անսաստ ընթացքէն, ազգային հաշուի խնդիրներէն եւ երբեմն խռովասէր անձանց գրգռութենէն, խառն ժողովին ուշադրութիւնը մեծապէս զբաղեցուցած են:

Մուշի խնդիր:

Երբ ֆաղաքական ժողովը վարչութեան ղեկը ձեռք առաւ նկատեց որ իր նախորդին տնօրինմամբը Մուշի ծանր խնդիրը գրեթէ լուծուած էր: Գեր. Խրիմեան Մկրտիչ վարչ-

դապետը՝ իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւններէն՝ յետ քննութեան անպարտ ելած, Տարոնոյ դաւառին Առաջնորդութեան Գլակայ վանուց վանահայրութենէ բաժանումը որոշուած, սոյն Առաջնորդութեան, որմէ կամովին հրաժարած էր Գեր. Խրիմեան վարդապետը. Բաղէշի Առաջնորդ Գեր. Երեմիա վարդապետը եւ Վարադայ վանուց հետ յիշեալ վանահայրութեան Գեր. Խրիմեան վարդապետը սահմանուած եւ սոյն վանուց կանոնադրութիւնը յորինելու եւ անկից խռովութեանց գրգիռ եղող միաբանները հեռացունելու որոշումներ եղած էին:

Սակայն դեռ Գեր. Խրիմեան վարդապետը եւ չորս Միաբանները Մայրաքաղաքս կը գտնուէին, կանոնադրութիւնը յորինուած չէր. Գեր. Երեմիա վարդապետին Առաջնորդական պաշտօնը Միաբաններէն մերժուած էր, մէկ կողմէն Միաբանութեան բողոքները Գեր. Խրիմեան վարդապետին եւ բաժանման գրութեան դէմ, միւս կողմէն Ժողովրդեան դանդատները Միաբանութեան դէմ՝ ազգային Պատրիարքարանը նոր 'ի նորոյ կը յաճախէին եւ Տարոնոյ դաւառը վերըստին գժտութեանց ասպարէզ դարձունելու կ'սպառնային:

Քաղաքական Ժողովը Կրօնական Ժողովին հետ խորհրդակցելով՝ սպառնացող չարեաց առաջը առնելու փութաց, 'նախ՝ հրաւիրեց Գեր. Խրիմեան վարդապետը եւ չորս Միաբանները, որ բաժանման դէմ էին, Մշոյ Գլակայ վանուց վանահայրութիւնը Տարոնոյ դաւառին առաջնորդութենէն բաժանեալ կամ անբաժան պահելու մասին իրենց դիտողութիւնները զատ զատ ներկայացունեն. եւ բաժանմանէն ծագելիք օգուտներուն համար Գեր. Խրիմեան վարդապետին ներկայացուցած տեղեկագրին վրայ համոզուելով՝ Քաղաքական Ժողովը բաժանումը կրկին վճռեց եւ խառն յանձնաժողովի մը միջոցաւ Առաջնորդութեան եւ վանահայրութեան յարաբերութեանց համար շինուած կանոնները ընդունեց եւ վաւերացուց:

Բ. Նոյն Յանձնաժողովին Գեր. Խրիմեան վարդապետին խորհրդովը պատրաստած Գլակայ վանուց յատուկ կանոնադրութիւնը ընդունեց եւ Ընդհանուր Ժողովոյդ վաւերացման

ներկայացնելու որոշմամբ Գեր. Վանահօր յանձնեց գործադրութեան համար :

Գ. Բաղէշի Առաջնորդ Գեր. Էրեմիա վարդապետը Բ. Գրան հրովարտական եւ պէտք եղած հրահանգներով մի միայն Տարնոյ Առաջնորդ կարգեց , Բաղէշի Առաջնորդ ու թիւնը ուրիշի յանձնելու տրամադրութեամբ :

Գ. Առ այժմ մինակ Մայրաքաղաքիս մէջ գտնուող չորս Միաբան վարդապետները Գլակայ վանքը չի զրկել եւ անոնց ճանապարհորդութեան ծախքը հոգալով ուղղակի կարնոյ կողմերը գտնուած վանուց մէջ ցրուել որոշեց . եւ Գեր. Խրիմ եւան վարդապետը հրաւիրեց որ օր առաջ վերադառնայ 'ի Մուշ եւ իրեն հսկողութեան յանձնուած վանուց բարեկարգութեանց անմիջապէս սկսի . եւ եթէ երբէք այս վարչական տնօրէնութեանց անհնազանդ Միաբաններ գտնուին իսկոյն Ազգ. վարչութեան ժանուցանելու հոգ տանի :

Բերիս :

Բերիոյ ազգայինք ստէպ գանդատներ կ'ուղղէին առ Ազգ. վարչութիւնն թէ՛ սահմանադրական բարեկարգութեանց յապաղմանէ տեղւոյն ազգային գործոց մէջ տիրած չիտթութիւնը եւ մինչեւ անգամ Գաւառական Ա. Տնօրէնութիւնը գործադրել եւ թաղական խորհուրդները կազմել տալու համար Գեր. Առաջնորդին ունեցած անկարողութիւնը եւ ժամանակէ մը 'ի վեր անոր եւ քանի մը նշանաւոր մերազնեից մէջ արմատացած գժտութիւնը ազգային քննիչ մը զրկելու կարեւորութիւնը կը ցուցնեն . Ամեն. Ս. Պատրիարքին կողմէն առ Գեր. Առաջնորդն Սահմանադրութիւնը գործադրելու պարտաւորութեանը վրայ քանի մը անգամ ազգու գրութիւններ ուղղուելէն ետեւ՝ Քաղաքական Ժողովը արժան գատեց Սոյ Աթոռոյն փոխանորդ եւ Առանայի Առաջնորդ Գեր. Արիստակէս Եպիսկոպոսին յայտնել իրաց այս վիճակը եւ խընդրել որ պատեհ առթիւ դէպ 'ի Բերիս ուղեւորի :

Ռոստիս :

Թէպէտ հերուն Ռոստիսի ազգային գործոց խառնակ ընթացքը , Սահմանադրութեան գործադրութեան մասին ծագած գժտարութիւնները եւ տեղւոյն Առաջնորդին դէմ եղած բողոքները ստիպել էին նախորդ վարչութիւնը հետզհետէ Արժ. Մամբրէ վարդապետը իբրեւ ժամանակաւոր

Գարողիչ եւ Արժ. Տ. Մարտիրոս քահանայն Սահմանադրական գործողութեանց իրրեւ քննիչ եւ գործադրիչ զրկել. բայց ըստ որում Ռոտտլի մէջ գ. ժառութիւնը նորէն արծարծելով՝ ժողովրդեան մէկ մասը Առաջնորդին իրաւասութեանէն դուրս զատ թաղական խորհուրդ մը կազմեր, Ս. Փրկչի Եկեղեցին սեփականներ էր եւ կրօնավորութեան միտումներ կը ցուցնէր. Բաղաքական ժողովը կրօնական ժողովին տեղեկագրին վրայ անմիջապէս Գեր. Ներսէս Եպիսկոպոսը իրրեւ լիազօր քննիչ եւ խաղաղարար զրկեց ՚ի Ռոտտլի եւ անոր խոհական վերատեսչութեամբը պառակտեալ ժողովուրդը առաջնորդական իրաւասութեան ներքեւ ամփոփեց. որոշեալ պայմաններով Գեր. Առաջնորդը իր պաշտօնին մէջ պահեց եւ պէտք եղած կարգադրութիւնները ընելէն ետեւ՝ Արժ. Մամբրէ վարդապետը մինչեւ Զատիկ լոկ քարոզչութեան պաշտօն վարելու պայմանաւ Ռոտտլի յուղարկեց:

Խառն ժողովը՝ Եւգոլիոյ ժողովրդեան խնդրանաց համեմատ՝ Հանէսեան Գեր. Յակոբ Եպիսկոպոսին տեղ, որ նախորդ Խառն ժողովին որոշմամբը կեսարիոյ վանուց բարեկարգութեան գործոց համար այն տեղ իրրեւ փոխանորդ Առաջնորդի զրկուած էր, ճգնաւորեան Արժ. Յակոբոս վարդապետը սահմանեց, որ իր արթուն եւ խոհական տեսչութեամբը ամենուն համարումը գրաւած էր: Գաղատիոյ Առաջնորդ Գեր. Մկրտիչ Եպիսկոպոսը՝ որ այլ եւ այլ առաջնորդական գործոց ազգային հաշիւներու պատճառաւ վիճակայնոց դանդաղաներուն տեղի տուած եւ արդէն Կ. Պօլիս կոչուած էր, Յանձնաժողովի մը քննութեան յանձնեց եւ անոր միջոցաւ հաշուի խնդիրը քննելու առեն՝ այս գործին համար Առաջնորդէն փոխանորդ մը առնելով՝ հարկ սեպեց զանի Եգիպտոս զրկել Արժ. Մանուէլ վարդապետին տեղ, որ իր պաշտօնէն դադարած էր: Իսկ Գաղատիոյ ժողովրդեան խնդրանաց համեմատ Հանէսեան Գեր. Յակոբ Եպիսկոպոսը նոյն վիճակին Առաջնորդ կարգեց. կեսարիոյ ծերունի Առաջնորդին տեղ՝ Արժ. Եղիա վարդապետը, Շապին Դարահիսարի՝ Տիգրանակերտոցի Արժ. Կարապետ վարդապետին տեղ՝ Գեր. Աբրահամ վարդապետը. Խարբերդի փոխանորդ Արժ. Պետ.

Առաջնորդական փոփոխութիւնք:

Ե. Գ. Եպիս:

Եգիպտոս:

Գաղատիա:

Կեսարիա:

Շապին Դարահիսար:

Իտալերէդ՝ ըստ վարդապետին տեղ՝ Արժ. Ահարոն վարդապետը Առաջնորդ սահմանեց, իսկ Բաբելոնի Առաջնորդ կարգեց Տիգրանակերտցի Արժ. Կարապետ վարդապետը, հանգուցեալ Մեսրոպ վարդապետին տեղ, որ իր ընտիր բարեմասնութիւններով իր հօտին սիրելի եղած եւ Սղեորդի վերջին սրածութեան ժամանակ սովալլուկ ժողովրդեան մը անձնուիրաբար ծառայելով իր կեանքը զոհած էր:

Եղեւսիոյ Առաջնորդին եւ ժողովրդեան մէջ բաւական աւանդեալ տեղ չ'ի վեր տիրած գոտութիւնը բառնալու համար Անթապի Առաջնորդը այն տեղ իրրեւ Բնիկ զրկելէն ետեւ՝ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարքին հոգեւտուն Արժ. Ստեփան վարդապետը Եղեւսիոյ Առաջնորդ կարգեց՝ Գեր. Գրիգոր եպիսկոպոսին տեղ, որ Շնքունի Առաջնորդ կարգեցաւ տեղւոյն ժողովրդեան խնդրանօք:

Մարտի Բայց Մարաշի վիճակը դեռ առանց առաջնորդի կը մնայ: Արդէն նախորդ ժողովին օրովը նոյն վիճակին Առաջնորդութեան կոչուած էին ճանիկու Առաջնորդ Արժ. Մեսրոպ վարդապետը, Առաքել վարդապետը, Մանուէլ վարդապետը եւ այլն, որոնք զանազան պատճառաւ հետզհետէ հրաժարական տուած էին եւ Բաղաքական ժողովը այս վիճակին յարմար եկեղեցական մը ընտրելու համար քանիցս անգամ կրօնական ժողովէն ընտրելեաց ցուցակ խնդրեց:

Հոգեւոր հովիւ
'ի փարիզ:

Բաղաքական ժողովը կրօնական ժողովին առաջարկութիւնը նկատողութեան առնելով՝ վեհափառ Կայսեր շնորհիւր փարիզ ուսման համար զրկուած հայազգի պատանեաց եւ այն տեղը յաճախող ազգայնոց հոգեւոր պիտոյքը հայթայթելու նպատակաւ իրրեւ հովիւ որոշուած Արժ. Հիւնքեարպէյէնտեան Տ. Յովհաննէս քահանային յարքունուստ թոշակ սահմանել տալու համար պէտք եղած միջնորդութիւնը ի գործ դրաւ Տէրութեան առատաձեռնութեան դիմելով:

Սերաստիոյ վանուց
հայր:

Սերաստիոյ ժողովուրդը՝ իր Առաջնորդին վիճակէն հեռանալու դիտաւորութիւնն իմանալով՝ վանուց հաշիւները պահանջելու ելաւ եւ այս առթիւ մեծ տարածայնութիւն եւ վէճեր ծագեցան: Բաղաքական ժողովոյ որոշմամբ եւ

դրկած հրահանգաց համաձայն Եւդոկիոյ Գեր. Առաջնորդը իր հետը տեղւոյն ազգային հոգարարձուներէն երկու հաշուադէտ անձինք առնելով՝ վուծաց ՚ի Սերաստիա եւ յանձնաժողով մը կազմելով հաշիւներուն քննութեան եւ կարգադրութեան հսկեց, խաղաղութիւնը հաստատեց եւ իր տեղեկագիրը վարչութեան ղրկեց :

Պանտրմայի վիճակին Առաջնորդ Գեր. Եղեսեան Յով ^{Պանտրմայ} հաննէս Եպիսկոպոսին կողմէն եղած առաջարկութեանց քննութեան համար, որ վիճակին զանազան բարեկարգութեան գործոց կը վերաբերին, նախորդ ֆաղաքական ժողովին օրովը կազմուած Յանձնաժողովին տեղեկագիրը ներկայանալով՝ ֆաղաքական ժողովը պէտք եղած դիտողութիւնները ընելէն ետեւ՝ զայն ընդունեց եւ գործադրութիւնը Գեր. Առաջնորդին յանձնեց :

Ֆաղաքական ժողովը՝ Զմիւռնիոյ ժողովրդեան մէջ Սուրբ ^{Զմիւռնի} Ստեփանոս Եկեղեցւոյ արձաններուն շինութեան առթիւ ծագած կրօնական խնդիրը ժամ առաջ լուծելու եւ երկպառակութիւնը, որ օր օրի կը սաստկանար, բաշտալու համար կրօնական ժողովին ուշադրութիւնը հրաւիրեց. իսկ Բ. Գրան հրամանին համաձայն տեղւոյն Արժ. Տ. Յովհաննէս եւ Տ. Յակոբ քահանաները ժամանակ մը Կ. Պօլիս մնալու համար բերել տալէն ետեւ՝ վերադարձուց :

Ատանայի Առաջնորդ Գեր. Արիստակէս Եպիսկոպոսը ժողովրդեան այլ եւ այլ գործոց առթիւ՝ Տէրութեան օրինաց եւ արդարութեան հակառակ՝ կրած զրկանքը անձամբ ազգային վարչութեան ներկայացուցելու դիտմամբ Մայրաքաղաքս գալուն՝ ֆաղաքական ժողովը Գեր. Առաջնորդին մատուցած յիշատակագիրը որ տեղական կառավարութեան խորոզ քաղաքականութեան, արքունի տրոց, վկայութեան, Եկեղեցւոյ շինութեան եւսյն խնդիրներուն կը վերաբերէին, քննութեան առաւ եւ կարեւորագոյն խնդրոց համար յատուկ յայտադիրներ ուզեց առ Բ. Գուռն :

Գեր. Տեղապահ Սրբազանին օրովը Ռւնիոյ վերջին անցից ^{Ռւնի} քննութեան համար Բ. Գրան հրամանաւ սահմանուած եւ Մարաշ գացող Յանձնաժողովին ազգովին կարգուած անդամ

Մեծ . Աղաբէկեան Սարգիս Էֆէնտին իր Մեծ . Պաշտօնակցաց հետ քննութեան գործը աւարտած եւ Մարաշէն դարձած ըլլալով՝ Քաղաքական Ժողովը վերահասու եղաւ որ նա իր փափուկ պաշտօնը ըստ արդարութեան , Տէրութեան օրինաց եւ տրուած հրահանգաց համաձայն կատարեր եւ քննութեանց տեղեկագիրը Բ . Դրան ուշադրութեան մատուցուեր է :

Ուստի այս առթիւ նախորդ Քաղաքական Ժողովին անօրինամբը Մայրաքաղաքիս մէջ կազմուած յատուկ Մասնա-Ժողովէն , որ լիազօր պաշտօն ունէր այս կարեւոր խնդրոյն նկատմամբ պէտք եղած բանակցութեանց եւ կարգադրութեանց զբաղիլ , արժան դատուեցաւ իր գործողութեանց տեղեկագիրը խնդրել , եւ բանիւ պատասխան եկաւ որ դործին վախճանին կ'սպասուի տեղեկագիրը ներկայացունելու համար :

Պրուսայ :

Քաղաքական Ժողովը Պրուսայի հրկիզեալ տառապելոց համար նպաստ հաւաքելու պաշտօնով արդէն կազմուած Զանձնաժողովը թէեւ նորոգեց՝ նոյն վիճակին Առաջնորդ Գեր . Գէորգ Արքեպիսկոպոսին առաջարկութեան վրայ , սակայն այս կողմէն նշանաւոր արդիւնք մը չի գոյանալուն , Պրուսայի Ժողովրդեան կողմէն եկած հանրադրով յայտագիր մը ուղղեց առ Բ . Դուռն տեղւոյն դպրոցին շինութեան համար նպաստ խնդրելու Տէրութենէն , որ իր սովորական վեհաձնութեամբը յիսուն հազար զուրուշ շնորհեց յիշեալ ազգօգուտ ձեռնարկութեան համար :

Աղթամար :

Քաղաքական Ժողովը Կրօնական Ժողովին խորհրդովը Աղթամարայ Տ . Պետրոս Կաթողիկոսին տկարութեան պատճառաւ անոր օգնական եւ փոխանորդ կարգած էր վանայ Առաջնորդ Գեր . Իդնատիոս եպիսկոպոսը՝ երբ յանկարծ յիշեալ Կաթողիկոսին սպանման լուրը եւ Աղթամարայ Միաբան Խաչատուր եպիսկոպոսին կաթողիկոս ձեռնադրուիլը իմացաւ : Եւ որովհետեւ այս եպիսկոպոսը առանց թեմականաց հաւանութեան եւ ազգային վարչութեան գիտութեան ինքզինքը առանձին կաթողիկոս ձեռնադրել տուեր էր իրեն համախոհ Միաբանից ձեռօք . եւ Տ . Պետրոս Կաթողիկոսին սպանութեան այլ եւ այլ պարագաները անոր վրայ կասկած

ներ կը յարուցանէին : Բաղաքական ժողովը խառն ժողով
կազմելով որոշեց խաչատուր եպիսկոպոսը իրեն օրինաւոր
եւ ընդունելի կաթողիկոս չի ճաննալ եւ պայէս 'ի պաշ-
տօնէ հրատարակել, եւ կտուց Անապատի Արժ. Պօղոս վար-
դապետը Աղթամարայ Աթոռոյն Տեղապահ կարգելով՝ Բ.
Դրան հրամանագրով ապօրինաւոր կաթողիկոսը Լիւմ Անա-
պատը աքսորել տալ : Իսկ վերջէն Աղթամարայ ժողովողեան
կողմէն խաչատուր եպիսկոպոսին եւ Միսրանութեան դէմ
եղած ծանր ամբաստանութեանց վրայ Բաղաքական ժողովը
Յայտագիր ուղղեց առ Բ. Դուռն Աղթամարայ Տ. Պետրոս
կաթողիկոսին սպանման պարագաները տեղական կառավա-
րութեան միջոցաւ քննել տալու խնդրանօք, 'ի ներկայու-
թեան Լիւմ Անապատի վանահայր Թօփուղեան Գեր. Յակոբ
եպիսկոպոսի, եւ կարնոյ ու վանայ Գեր. Առաջնորդաց :

Չանաղան հարստահարութեանց ենթակայ դառնաւ եւն ^{Հարստահարութիւնք}
գլխաւորապէս Չարսանճախ, Բղի, Բաղէշ, Տիգրանակերտ,
Վան, Մուշ, Մարաշ, Խարբերդ, Հաճին եւ այլն :

Չարսանճախի խնդիրը նախորդ ժողովին օրէն սկսած է ^{Չարսանճախ}
յուզուիլ եւ դեռ կը շարունակուի ու վերջնական լուծում մը
առած չէ, թէեւ մինչեւ ցարդ պէտք եղած անօրէնութիւն-
ները 'ի գործ կը դրուին : Չարսանճախի Հայոց բողոքները 'ի
սկզբան քսան եւ չորս Տէրէպէնիւր- գործած անիրաւութեանց
եւ արքունի տրոց անիրաւ բաշխման վրայ էին : Այս բողոք-
ները քննելու գործը Բ. Դրան հրամանաւ Ասիոյ Կոյսերական
բանակին սպարապետ Բ. Տէրվիշ փաշային յանձնուեցաւ, որ իր
քննութեանց Տեղեկագրով զոր ստորագրեր է եւ Չարսանճախի
Առաջնորդը, հարստահարութեանց ամբաստանութիւնը իբր
անհիմն, իսկ տրոց անիրաւ կերպով պահանջումը իբր ճշմարիտ
իրողութիւն մը կը ներկայացունէր առ Բ. Դուռն : Սակայն
Չարսանճախցիք միշտ դժգոհ, միշտ կը բողոքէին առ ազ-
գային վարչութիւնն եւ եօթը գլխաւոր Տէրէպէնիւր- հետ
դատ վարելու համար զանոնք Կ. Պօլիս բերել տալ կը պըն-
դէին : Բաղաքական ժողովը նոր 'ի նորոյ ստացած տեղեկու-
թեանց վրայ անոնց խնդրոյն էական կէտը հասուն քննու-
թեամբ նկատելով վերահասու եղաւ որ խնդիրը հոլային

սեփհականութեան խնդիր մ'է : Մէկ կողմէն Չարսանճախի
Հայր կը պնդէ թէ իր վարած արտը եւ այդին եւ նստած
տունը ու խանութը իրն է , միւս կողմէն Տէրէ-Կէն ՚ի վաղուց
անտի հողատէր գտնուելուն արտօնութեան վրայ խրոխտա-
լով արտ , այդի , տուն եւ խանութ կը գրաւէ եւ կամ
հարկի տակ կը ձգէ : Բաղաքական ժողովը այս ծանր խնդ-
րոյն կարգադրութեան համար վերստին սկսաւ բանակցիլ թէ
իր յայտագիրներովը եւ թէ Ս. Նախագահին միջնորդու-
թեամբը Արտաքին գործոց Բ. Պաշտօնէին , Բ. Ստեանին Նա-
խագահին եւ Բ. Եպարգոսին հետ , սակայն խնդիրը տակա-
ւին լուծուած չէ :

Գերապատիւ Ստեփաննոս եպիսկոպոսին Տեղապահութեան
Ժամանակ Գլխի հարստահարիչ գլխաւոր Գլխաւոր Գլխաւոր
Մայրաքաղաքս դատաստանի բերուած ըլլալով Բաղաքա-
կան ժողովը , ինչպէս իր Նախորդը պէտք եղած պաշտպա-
նութիւնը չի խնայեց որպէս զի Գլխի ազգայնոց երկու Գիւր-
տերու դէմ բացած դատին յաջող վախճան մը տրուի : Սա-
կայն Տէրութիւնը իր օրինաց համաձայն Գլխաւոր կողմէն ե-
ղած ամբաստանութեանց գլխաւոր կէտերը երջնկայի Դա-
տաստանական ատեանին մէջ քննել արժան դատելով այս
քննութեան գործը երջնկայի Կառավարութեան յանձնեց եւ
երկու ամբաստանեալ Գիւրտերը առժամանակեայ կերպով
Անգլիանուպօլիս աքսորեց :

Բաղէշ մանաւանդ իր գիրքովը եւ տեղական Տեսչու-
թեան անբաւականութենէն ստէպ թրթաց արշաւանքին են-
թակայ ըլլալով ժողովուրդը այլ եւ այլ ոճրագործութեանց
եւ աւազակութեանց պատճառաւ միշտ ահուդողի մէջ եւ
անձնական ապահովութենէն զուրկ էր : Հետեւապէս ստէպ
կը բողբէր առ վարչութիւնն եւ կը խնդրէր որ տեղական
Տեսչութիւնը Տեղակալութեան փոխուի հանգստութեան եւ
ապահովութեան պայմանները ձեռք ձգելու համար , Բաղա-
քական ժողովը քանիցս անգամ յայտագիր մատոյց եւ յաջ-
ղեցաւ պատասխան առնուլ Բ. Դոնէն թէ Բաղէշի եւ չլը-
ջակայ տեղերուն ապահովութեան միջոցները Տէրութիւնը
արդէն տրամադրած է եւ սլիտի գործադրէ :

Իսկ Տիգրանակերտ կը տագնապէր ֆէթթահ Պէկ անուն Տիգրանակերտ քաղաքին ձեռքէն, վանայ ժողովուրդը թիմուրեան Պէկէ քուն լարած գաղտնի դարաններէն, եւ ասոնց աքսորման վան վճռոյն համար անդադար կը թախանձէին: Բ. Դուռը Բաղաքական ժողովին յայտարարութեանց վրայ յիշեալ Պէկերուն դէմ եղած ամբաստանութիւնները քննելու հրամաններ ուղղեց նոյն տեղական կառավարութեանց:

Վրացոց գաղթականութեան պատճառաւ Սոխոյ այլ եւ այլ Հայաբնակ քաղաքներէն երբեմն անիրաւութեանց տեսարան եղած են Երզնկայ, Բինկեան, Զմառա, Եւդոկիա, Բալու եւայլն: Բաղաքական ժողովին յայտադիրներուն վրայ Բ. Դուռը պէտք եղած քննութիւնը եւ արդարութիւնը 'ի գործ դնելու համար հրամաններ ղրկած է ուր որ անկ է:

Հաճին՝ որ զարտուղի եւ կղզիացած դիրք մը կը պահէր ցարդ Տէրութեան կուսակալութեանց նկատմամբ, եւ իր լեռնային ամրափակ սահմաններուն մէջ գրեթէ ճնշած եւ խեղդած էր այն տեղ բնակող ժողովուրդոց ձայնը, եւ հետեւապէս բնիկ Հայերն ալ կերպով մը օտարացուցած էր աղգային հաղորդակցութենէն, ասկէ քանի մը ամսօք առաջ իր մէջ գործուած անիրաւութեանց եւ բռնութեանց չափը անցած տեսնելով՝ սկսաւ բուռն դանդառներ ընել անոնց դէմ: Բաղաքական ժողովը Հայոց կողմէն եկած բողոքները հետզհետէ Բ. Դրան հաղորդելէն ետեւ՝ պատասխան առաւ որ Տէրութիւնը պէտք եղած միջոցները 'ի գործ պիտի դնէ այն անիրաւութեանց վերջ տալու համար:

Եթէ Բաղաքական ժողովը արքունի այլ եւ այլ հին եւ նոր տրոց բաշխման եւ հաւաքման նկատմամբ աղգային Պատրիարքարանը հասած գանդատները եւ խնդիրները մի առ մի պատմելու փորձ փորձէ պիտի ստիպուի Սոխոյ Հայաբնակ քաղաքաց գրեթէ մեծադոյն մասին անունները մէջ բերել 'ի ձանձրութիւն լնդհանուր ժողովոյդ: Ուստի բաւական կը համարի յայտնել թէ արքունի տրոց զանազանութենէն ծագած շփոթութիւնը, տեղ տեղ բնակչաց վճարելու անկարողութիւնը եւ երբեմն տեղական հաւաքիչ տեսուչներու անտեղի պահանջումները, եւ մանաւանդ բաշխման եղանակին

երբեմն հին ազգահամարի տումարներու եւ երբեմն նոր գրութեան վրայ հիմնուած ըլլալը նոյն գտնդատանաց եւ խնդիրներուն տեղի տուած են : Քաղաքական ժողովը այս մասին Գաւառաբնակ ազգայիններէն եկած խնդիրները եւ անոնց վերաբերող պարագաները հասուն քննութեան առնելով Բ. Գրան ընդհանուր եւ մանրամասն յայտագիր մը ներկայացունելու պէտքը կ'զգար, որպէս զի Բարեխնամ Տէրութեան շնորհիւ արգարութեամբ պարտ ու պատշաճ տնօրէնութիւնն ըլլայ, սակայն այս կարեւոր գործը ժամանակի կարօտ ըլլալով իր պաշտօնին կարճատեւ միջոցին մէջ շատացած է միայն արքունի տրոց բաշխման եւ հաւաքման վրայ եկած գտնդատները Բ. Գրան հետզհետէ հաղորդել իր յայտագիրներով եւ պէտք եղած տնօրէնութիւնը հայցել :

Թ Ա Ղ Ա Կ Ա Ն

Յարաբերութիւն :

Ազգային վարչութեան թաղական խորհրդոց հետ ունեցած յարաբերութիւնները՝ թէեւ կարեւոր՝ սահմաննալ են : Թաղական խորհուրդները ընտրութեան սկզբունքով անկախ կացութիւն մը կը բռնեն իրենց ներքին գործոց մատակարարութեան շրջանին մէջ՝ սակայն կեդրոնական վարչութեան հսկողութեան ներքեւ գտնուելով՝ անոր այլ եւ այլ ճիւղերուն հետ յարաբերութիւններ ունին : Այս յարաբերութիւնները դժբաղդաբար կանոնաւոր կերպով կատարուած չեն մինչեւ ցայսօր, կէս մը թաղական խորհրդոց մեծագոյն մասին գտնդաղութենէն եւ կէս մը Տեսուչ խորհրդոց երեքուն վիճակին պատճառաւ : Սահմանադրութեան 34-րդ աւանդին արամադրութեանց գործադրութիւնը՝ մանաւանդ տնտեսական գործոց նկատմամբ՝ հազիւ թէ մէկ քանի թաղական խորհրդոց համար տեղի ունեցած է : Իսկ շատ թաղերու եկեղեցեաց հաշիւը, ելեւմտից ցուցակը եւ կալուածագրերը չեն ներկայացած Տնտեսական խորհրդին որ ստէպ ազդարար

բութիւն գրած է, եւ վերջապէս Բաղաքական ժողովին ա-
սոր համար բողոքած է: Բաղաքական ժողովը իր իրաւասու-
թեան ներքեւ գտնուած միջոցներով՝ վարչութեան ճիւղ-
բուն խնդիրները թաղական խորհրդոց ի պահանջել հարկին
հաղորդած է միշտ, բայց կը ցաւի յայտնել որ միշտ ամենուն
կողմէն նոյն խնդիրները կատարելու համար մի եւ նոյն գոր-
ծակցութիւնը եւ պատրաստականութիւնը տեսած է:

Ուստի Բաղաքական ժողովը թաղական խորհրդոց ընթացքը կանոնադրութիւն:
եւ պարտաւորութիւնը սահմանելու եւ վարչութեան առջեւ
անոնց ունեցած յարաբերութիւնները որոշելու համար մի-
րինակ կանոնադրութիւն մը ցանձնաժողովի մը ձեռօք պատ-
րաստելու եւ խառն ժողովով քննելու հարկը տեսաւ ըստ
Սահմանադրութեան, սակայն յիշեալ ցանձնաժողովը դեռ
իր ծրագիրը չի ներկայացուց:

Իսկ այլ եւ այլ թաղական խորհրդոց անժամանակ հրա- ընտրութիւնք:
ժարելովը՝ թաղական դործոց մատակարարութիւնը երեսի
վրայ չի մնալու համար՝ Բաղաքական ժողովը հրաժարմանց
պատճառները քննելով՝ ըստ այնմ կամ համոզած, կամ առ-
ժամանակեայ տեսուչներ կարգած եւ կամ անմիջապէս նորոգ
թաղական խորհրդոց ընտրութեան համար հրահանգներ
ղրկած եւ զանոնք վերստին հաստատած է, ինչպէս Սամա-
թիոյ թաղական խորհուրդը, որ հաշուի խնդրոյ առթիւ
հրաժարած, եւ տեղը առժամանակեայ ցանձնաժողով սահ-
մանուած էր, Տնտեսական խորհրդոյն միջոցաւ այն հաշուի
խնդիրը քննուելէն ետեւ՝ վերականգնուեցաւ: Գում-Գափուի
Մայր Եկեղեցւոյ թաղական խորհուրդը որ մեծաւ մասամբ
հրաժարած էր, նորոգուեցաւ: Եէնի-Գափուի, Գուզլուն-
ճուխի, Պոյաճը գիւղի թաղական խորհուրդները որ լամբովին
հրաժեշտ տուեր էին, նորոգ ընտրուեցան:

Բաղաքական ժողովը՝ այս խնամանեայ ընթացքին համա-
ռօտ Տեղեկագիրը Պատկառելի ժողովոյդ ներկայացունելով՝
հրաժարելու ատեն, վերջին պարտք մը եւս ունի կատարել:

այն է , իր փորձառութենէն քաղած քանի մը դիտողութիւնները ընել ազգային Սահմանադրութեան ընդհանուր գործադրութեան վրայօք :

Հարեւանցի նկատմամբ ազգային Սահմանադրութիւնը մինչեւ ցայսօր նշանաւոր արդիւնք մը տուած չերեւիր , սակայն իրօք Ազգը Սահմանադրութեամբ եւ Սահմանադրութիւնը Ազգով երկու կարեւոր իրողութիւն փոքր 'ի շատէ տառցան . այսինքն՝ պարտուց եւ իրաւանց ճանաչումը , եւ ասի ալ մեծ յառաջադիմութիւն է :

Եթէ մէկ կողմէն այս ճանաչումը զարդացունելու գործը ազգային դատաւարակութեան կը վերաբերի , միւս կողմէն Կեդրոնական վարչութեան գործն է ազգային դատաւարակութեան գրութիւնը ընդարձակել , եւ միանգամայն ինքզինքը կատարելագործել այն ամեն գործնական միջոցներով որով կարելի է միայն համօրէն Ազգը Սահմանադրութեան օրինաց իշխանութեան տակ ամփոփել եւ իրաւանց ու պարտուց ճանաչումը , համոզման եւ գործողութեան դարձունել : Մեր ազգային վարչութիւնը մինակ տեսապէս գործելով չի կրնար իր տնօրէնութիւնները իրացունել : Խորհրդականութիւնը եւ ժողովականութիւնը խորհուրդ եւ որոշում կու տան միայն ըստ Սահմանադրութեան , ինչպէս որ անձնուիրաբար տուած են : Բայց մինչեւ ցայսօր տիրած դրամական նեղութիւնը , գործադիր պաշտօնէից ու այլ եւ այլ գործիքներու նուազութիւնը , ներքին եւ արտաքին կանոնադրութեանց անպատրաստականութիւնը զԱզգային Կեդրոնական վարչութիւնը շատ անգամ տկարութեան եւ անգործութեան մէջ , վարչական յարաբերութիւնները եւ պաշտամանց ընթացքը չփոթութեան մէջ եւ ազգային Սահմանադրութիւնը շատ կէտերու նկատմամբ անգործադրութեան մէջ ձգած են :

Այս խոչընդոտները Սահմանադրութեան էակից եւ յարակից չեն բնաւ , այլ անոր տրամադրութեանց թերի գործադրութեան հետեւութիւններն են :

Ի վերջէ Պատկառելի Ընդհանուր Ժողովոյդ Ազգ . բարձր իշխանութեան կը վերաբերի այն գիտարութիւնները բառնալու միջոցներուն վրայ խորհիլ եւ տալ յաջորդ վարչու-

Թիւներուն շարժմանց այն ազատութիւնը որով կարող ըլլան
աւելի նպաստաւոր պարագաներով ներկայանալ Պատկառելի
Ժողովոյդ եւ համար 'ի հետին իրաւամբ ըսել: «Ահա մեր
գործը, ահա մեր ըրած ծառայութիւնը առ ինդհանուր
Ազգն»:

50 Ապրիլ 1865

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պօլիս:

Ի ԴԻՄԱՏ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ

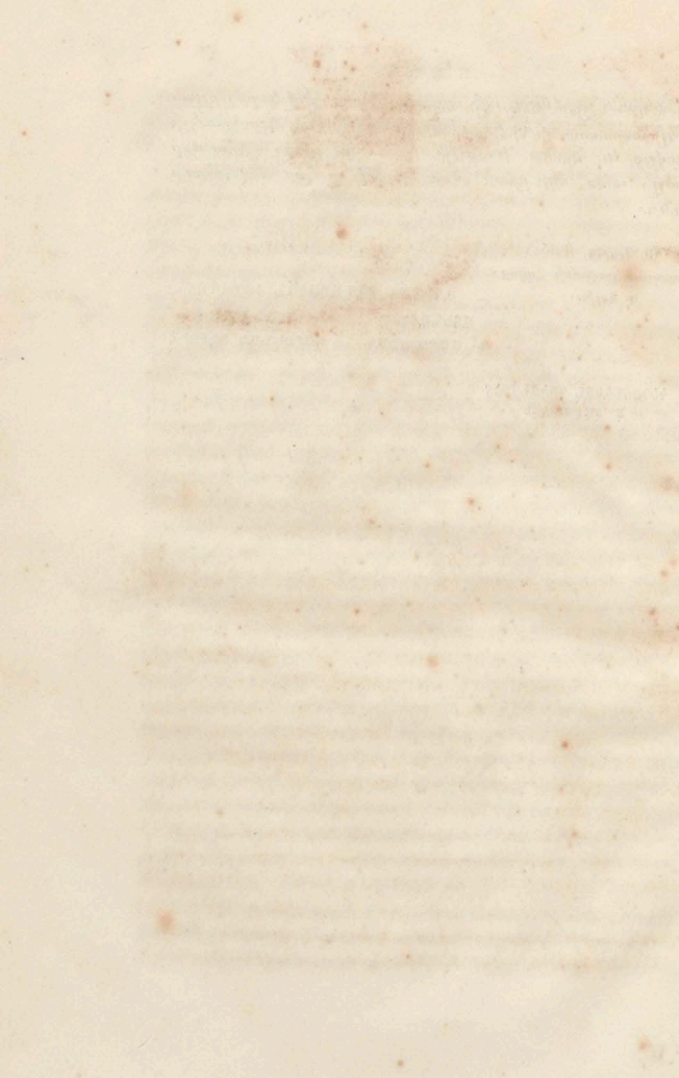
ԱՏԵՆԱՊԵՏ

Գ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

ԲԱՐՈՒՆԱԿ ՅԵՐՈՒՀ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԻՒՆԱՊԵՏ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՎԻՃԱԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՐՈՅ*

1864 Յուլիս 24ին Քաղաքական Ժողովը իր առաջին նիստը կազմեւէն անմիջապէս ետքը ազգային ընդհանուր տուրքը տնօրինելու ձեռնարկեց Յունիսի 26ին Ընդհանուր Ժողովոյ դրած որոշման համեմատ : Ուստի Գիւանէն կրկին եւ կրկին խնդրեց՝ որ տրոց մասին եղած որոշմունքը իրեն հաղորդէ : Գիւանը իբր պատասխան՝ Յունիս 26ին եղած նիստին Ատենագրութիւնը, ինչպէս որ է, ղրկելով Օգոստոսի 10ին, առաջարկած էր որ պէտք եղածը Քաղաքական Ժողովը անոր մէջէն քաղէ : Քաղաքական Ժողովը ազգային տրոց մասին հետեւեալ՝ որոշմունքը գտաւ Ատենագրութեան մէջ :

Ա. 1864 տարուան համար 400000 ղշ. տուրք հաւաքել :

Բ. Տրոց Յանձնաժողովին եւ Քաղաքական Ժողովին մատուցած տեղեկագիրներուն ցոյց տուած բաշխման եւ հաւաքման եղանակին հետեւիլ :

Հետեւապէս Քաղաքական Ժողովը իր Գ. նիստին մէջ որոշեց Մասնաժողով մը կազմել տրոց ըստ աստիճանի դասաւորութեան եւ ցուցակներուն պատրաստութեան համար : Այս պաշտօնը յանձնեց Մեծ. Ալաթիոնեան Գրիգոր եւ Մուպայեաճեան Յակոբ Լէֆէնտիներուն, որպէս զի Տնտեսական խորհրդոյն հետ խորհրդակցելով պէտք եղած հրահանգը պատրաստեն :

* Թէպէտ այս եւ Գաւառական երեսփոխանութեան խնդիրները ասկէ քանի մը ամսօք առաջ Ընդհանուր Ժողովին ներկայացած են սոյն զատ զատ յայտագիրներով եւ մինակ առաջնոյն վրայ Մարտի 49ին Ընդհանուր Ժողովին մէջ որոշում եղած է, եւ միւսք. գեւ խնդրոց կարգն է, սակայն արժան դատուեցաւ երկուքն ալ ներկայ Տեղեկագրիւ կցորդել ի տեղեկութիւն :

Տնտեսական խորհուրդը յիշեալ Մասնաժողովին աջակցութեամբը պատրաստած տեղեկագիրը մատոյց ֆաղաքական ժողովին։ Այս տեղեկագիրին գլխաւոր կէտերն էին .

Ա. Խրաքանչիւր թաղի բնակչաց անուններուն ճիշդ ցուցակը շինել թաղական խորհրդոց միջնորդութեամբը .

Բ. Սոյն ցուցակին մէջ ազգային ընդհանուր տուրք վճարելու կարողութիւն ունեցող անձանց անունները նշանակել ըստ 90⁷ յօդուածոյ Սահմանադրութեան .

Գ. Այս գործողութենէն ետքը թաղեցիքը իրենց կարողութեան աստիճանին համեմատ 10 կարգի դասաւորել, եւ այս դասաւորութիւնը արգարութեամբ կատարելու համար ամեն անհատի հրաւեր կարգաւ որ իր կարողութեան չափը որոշէ ստորագրութեամբը հինգ օրուան մէջ։ Իսկ եթէ այս պայմանաժամէն ետքը պատասխան չտանայ, թաղական խորհուրդը ինքնին որոշէ կարողութեան աստիճանը, եւ որոշողներուն անուղղութիւնները յետ քննութեան սրբազրէ։

Դ. Թաղական խորհուրդը աստիճանները այսպէս որոշելէ ետեւ ցուցակը վաւերացեալ ազգային վարչութեան ուղղէ, որպէս զի նա եւս քննէ զայն, սրբազրէ եթէ սրբազրութեան կարօտ է, եւ յետոյ հաւաքման ղրաղի։

1864 Սեպտեմբեր 10ին՝ ֆաղաքական ժողովը այս խմատով շրջաբերական գիրեր՝ նոյնպէս գլխորութեան եւ միակերպութեան համար թաղեցւոց ուղղութիւնք տպեալ նամակներ ղրկեց բոլոր թաղական խորհրդոց որ այս ամենակարեւոր գործողութեան ժամյառաջ սկսին։

Միեւնոյն միջոցին ֆաղաքական ժողովը նաեւ տրոց հաւաքման համար պէտք եղած պատրաստութիւններուն ձեռնարկելով՝ Ելեւմտից հոգաբարձութեան միջոցաւ, որոշեց 5-6 հաւաքիչ կարգել առանց ամսականի եւ սա պայմանաւ որ Խրաքանչիւրը տասն հազար ղուրուշի հաստատ երաշխաւորութիւն ցուցնէ եւ հաւաքելիք ստակէն հարիւրին տասնին իրաւունք ունենայ։

Սակայն որոշեալ պայմանաժամը կը լրանար եւ տակաւին թաղերէն տրոց ցուցակները չէին հասներ, հետեւապէս Հոկ

տեմբեր 20ին երկրորդ շրջաբերական մը ուղղուեցաւ թաղական խորհրդոյ որ յիշեալ ցուցակները ժամ յառաջ ղրկեն, եւ միանգամայն թաղական խորհրդոյ Ատենապետներն ու Ատենադպիրներն ալ հրաւիրուեցան այս մասին յատուկ պատուէրներ տալու համար :

Վերջապէս՝ Նոյեմբեր 13ին՝ մինակ Ղալաթիոյ եւ Գուրուէշմէի թաղերէն եկած ցուցակները Քաղաքական ժողովին ներկայացան, որ անմիջապէս Մասնաժողով մը կազմելով զանոնք անոր քննութեան յանձնեց, եւ միւս թաղական խորհրդոյ իր պատուէրը երրորդեց ցուցակներուն պատրաստութեան համար : Եւ հետզհետէ ղրկուած ցուցակները որոյ թիւը հազիւ թէ 8ի կը հասնի, քննելով եւ հարկ եղած սրբազրութիւնն ընելով Գեկտեմբեր 23ին (Ելեւմտից հոգաբարձութեան յանձնեց որ հաւաքման սկսին :

Աղգային ընդհանուր տրոց հաւաքումը այսպէս յապաղելուն՝ Աղգին ելեւմտական արդէն նեղ վիճակը աւելի եւս կը ծանրանար եւ վարչութեան ընթացքը կը վրդովէր :

Մտտուկին հասոյթը բաւական չէր վարչութեան անհրաժեշտ ծախուց, որոց գլխաւոր դռներն էին Աղգային Հիւանդանոցը, եւ Աղգային Պատրիարքարանը : Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնը անդադար իր հրաժարականը կը մատուցանէր եւ որոշեալ նպաստը Մտտուկէն իրաւամբ կը խնդրէր : Պատրիարքարանի պաշտօնեայք իրենց ամսական վարձուց համար միշտ բողոք կը բառնային : Իսկ հին պարտուց համար որոց վրայ նոր պարտքեր ալ կ'աւելնան, եւ պատահական ծախուց համար կեդրոնական Մտտուկը հազիւ հազ գոյացած հասոյթէն, որ գլխաւորապէս անձագրատան եւ նշանտուութեան անդիւնքն են, փոքր գումար մը կը խնայէր : Բայց Առաջնորդական վիճակներէն սահմանուած տարեկան տրոց վճարումը կ'երկարէր, եւ մասնաւորապէս Ս. Երուսաղէմի քանի մը տարուան ունեցած պարտքը գրեթէ անվճար կը մնար, թէ եւ այս տուրքը ելից եւ Մտից հաշուէ կ'ըլին մէջ նշանաւոր գումար մը կը ներկայացնէ :

Այս գծուարութեանց առջեւ Քաղաքական ժողովը հաւաքուելիք ընդհանուր տրոց միջոցաւ հատուցանելու պայ-

մանաւ թաղական խորհուրդներէն փոխառութիւն մ'ընել որոշեց, որպէս զի Պատրիարքարանի պաշտօնէից ամսականները գէթ մատամբ իւրիք մճարէ, սակայն այս սրոշման դորժադրութիւնն ալ ազարդիւն մնաց։ Այս դրամական նեղութիւնը օր օրի սաստկանալով՝ վարչութեան ձեռներուն մէջ վհատութիւն ձգեց։ Տնտեսական խորհրդոյ եւ էլեւմտից հողաքարծութեան մէջ իրաւասութեան խնդիրներ ծագեցան, որոց կարգադրութեան համար թէ եւ ֆաղաքական ժողովը ամեն ջանք 'ի դործ դրաւ, սակայն այս պատճառաւ անոնց նիստերը խանգարեցան։ Հրաժարականները սկսան իրարու յոջորդել։ Տնտեսական խորհուրդը եւ մանաւանդ էլեւմտից եւ Հիւանդանոցի հողաքարծութիւնները երմաւկան դժուարութեանց համար իրենց պաշտօնէն քանի մը անգամ հրաժեշտ տուին, եւ ֆաղաքական ժողովը հազիւ կարող եղաւ զանոնք համոզելու։ Բայց մինչդեռ ֆաղաքական ժողովը իւր ձեռներուն հաստատութեան համար փորձ կը փորձէր, ինքն ալ քաջալերութեան կարօտ էր զանազան ազգային դործեր տնօրինելու, ազգային պաշտօնեայնները համբերութեան յորդորելու, եւ մանաւանդ որոց հաւաքումը յաջողութեամբ 'ի կատար հանելու համար։

Ֆաղաքական ժողովը ցաւօք սրտի կը յայտնէ որ անցաւ չող դտաւ իր այս վերջին առաջադրութեան մէջ։ Նոր տարին կսկսէր, իր պաշտօնատարութեան պայմանաժամին լրումը մօտալուտ էր, եւ տակաւին ազգային տուրքէն ստակ մը կեդրոնական Մետուկը մտած չէր, թէ եւ վստահութեամբ կրնայ հաստատել որ այս մասին պէտք եղած տնօրէնութիւնները լիովին կատարած էր։

Ֆաղաքական ժողովը փորձառութեամբ դիտեց որ այս անցաջողութեան պատճառներն են։

Ա. Տրոց բաշխման եղանակին վերաբերող հանգամանքներ։

Բ. Թաղական խորհրդոց միջոցաւ աստիճանաց դասաւորութիւնը որոշելու սկզբունքը։

Գ. Թաղական խորհրդոց արդի վիճակը։

Ա. Կէտին նկատմամբ ֆաղաքական ժողովը իրաւունք չունէր փոփոխութիւն մը ընելու։ Ըստ որում լնդհանուր ժողովով

հաստատուած բաշխման եղանակը ինդ-հանուր ժողովին կը վերաբերէր ուղղել:

Բ. Թաղական խորհուրդներուն մեծ մասը ղլացան այս պարագայիս մէջ իրենց սովորական ձեռնառութիւնը մատուցանել Քաղաքական ժողովին տրոց դասաւորութեան համար, ըստ որում իւրաքանչիւր թաղ աւելի իր թաղին չահը պահպանելու եւ թաղական սուրբը ապահովելու տրամադիր կը գտնուէր, քան թէ վարչութեան չահը եւ Աղգային ինդ-հանուր սուրբը:

Գ. Թաղական խորհուրդներէն ոմանք ղանաղան տեղական պատճառաւ անկաղմ, ինչպէս Սամաթիոյ, Քարակէօմիլիկի, Պալատի, Հիսարի, Պոյաճը գիւղի եւայլն, ոմանք անկարող ինչպէս Թօփ գալուի, Էյիպի, Գում գալուի դրսի, եւայլն, եւ ոմանք օրինաւոր նիստ կազմելու եւ ըստ օրինի գործելու անձեռնհաս գտնուելով բնականապէս իրենց տրոց ցուցակները չլրցան պատրաստել:

Քաղաքական ժողովը թէ այս պատճառները եւ թէ ութը թաղէ եկած տրոց ցուցակները քննելով՝ հաստատութեամբ գուշակեց որ որոշուած 400,000 դուրուշի Աղգային սուրբէն հազիւ թէ 150,000 դուրուշ կարելի պիտի ըլլայ հաւաքել, եւ հետեւապէս մտադիր էր իրաց այս վիճակը ինդ-հանուր ժողովոյդ ներկայացնել ասկէ առաջ եւ խորհուրդ հարցնել, բայց ըստ որում այս գործողութիւնը երկար ժամանակի կարօտ եւ վարչութեան ալ գիմանալ անհնար էր, որոշեց դոնէ ինդ-հանուր ժողովոյ Գիւանին, Տնտեսական խորհրդոյ եւ Ելեւմտիոյ ու Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեանց հետ համախորհուրդ ժողով կազմել եւ դարման մը մտածել: Ուստի ներկայ տարւոյս Յունիար 15 ին Քաղաքական ժողովը տրոց վիճակը բացատրեց համախորհուրդ ժողովին եւ Գիւանը առած տեղեկութիւններէն հետեւեալ կարծիքը յայտնեց:

Նախ՝ թէ Աղգային տրոց գործողութեան մէջ Քաղաքական ժողովը կարելի եղածին չափ իր պարտքը կատարած է՝ բայց չէ յաջողած այլ եւ այլ արդեւքներ պատահելուն, որոնք տրոց բաշխման եղանակին եւ ինդ-հանուր ու թաղական տրոց շփոթութեան կը վերաբերին:

Երկրորդ՝ թէ պէտք է ներկայ տարւոյս Ելեւմտից հաշուէ կշիռը պատրաստելու եւ տրոց բաշխման եւ հաւաքման եղանակը օրինաւոր դրութեան վրայ հաստատելու պաշտօն ունեցող մասնաժողով մը կազմել, ինչպէս որ արդէն ինդ-հանուր ժողովը ալ տրամադրած էր :

Երրորդ՝ թէ ֆաղաքական ժողովը ազգային տրոց հաւաքումը ըստ կարի փութացնէ հաւաքուելիք ստակով վարչութեան անմիջական պիտոյքը հոգալու համար, եւ տրոց արդի վիճակը առաջին առթիւ ինդ-հանուր ժողովոյ Ատենին ներկայացնէ :

Փաղաքական ժողովը ինդ-հանուր ժողովոյ Դիւանին այս կարծիքը ընդունեց, եւ անմիջապէս անոր ակնարկած Մասնաժողովը ընտրեց, որոյ Անդամ են .

Վսեմ. Ապրօ Լ.Ֆէնտի .

” Գ. Աղաթօն Լ.Ֆէնտի .

” Ռուսինեան Լ.Ֆէնտի .

Բայց որովհետեւ Ազգային հիւանդանոցը ծանր նեղութեան ներքեւ կը տառապէր, եւ անմիջական դարմանի կարօտ էր, համախորհուրդ ժողովը որոշեց 5 ակն ղուրուշնոց 20 հազար տոմսակ սպել Հիւանդանոցի հոգարարձութեան միջոցաւ, եւ ազգայիններէն առժամանակեայ կերպով եւ միանգամի համար կամուոր նուէր հաւաքել, յուսալով որ ազգային տրոց հաւաքմամբ կեդրոնական Մնատկը աւելի յաջող վիճակի մը մէջ պիտի մտնէ :

Ահա այս կացութեան մէջ կը գտնուին Ազգային տուրքը եւ կեդրոնական Մնատկը . ներկայ յայտադրէն պատկառելի ինդ-հանուր ժողովը նկատեց անշուշտ, որ ֆաղաքական ժողովը որոշուած 400,000 ղուրուշի տուրքը, որ վարչական տնօրէնութեանց կատարեալ յաջողութեան էական տարրն ու պայմանն էր, հաւաքելու համար իր Ա. նիստէն սկսաւ պէտք եղած միջոցները ՚ի գործ դնել, բոլոր Թաղական խորհուրդներէն սպասուած գործակցութիւնը չդաւաւ, իր առջեւ դրամական նոր նոր գծուարութիւններ տեսաւ, որոնք մինչեւ իր գոյութեանը եւ իր ճիւղերը քակելու սպառնացան, փոխառութեան գիմեց չյաջողեցաւ, Թաղական խորհրդոց հետ

դհեռէ հինգ անգամ հրաւեր կարգաց տրոյ ցուցակները
խնդրելու, եւ հազիւ թէ ութը թաղէ ստացաւ. տրոյ հաւա-
քումը անմիջապէս սկսել տուաւ, եւ միանդամայն նշմարեց
որ այս ընթացքով 150,000 զուրուշ պիտի հաւաքուի :

վերջապէս ստիպուեցաւ համախորհուրդ ժողով կազմել
եւ արտաքոյ կարգի միջոցի մը գիմել Հիւանդանոցի պատըս-
պարեանները խնամելու համար :

19 փետրուար 1865

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պօլիս

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Վ Ի Ճ Ա Կ

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆՅ

Նախորդ փաղաքական ժողովը 1863 Հոկտեմբեր 18ին ըրած Բ. նիստին մէջ Սահմանադրութեան առջի Գործադիր Յանձնաժողովին հրաժարականը ընդունելու ստիպուելով, Պատկառելի Ընդհանուր ժողովոյդ նոյն տարուան Սեպտեմբեր 20ին ըրած որոշման համեմատ եօթը հոդիէ բաղկացեալ նոր Գործադիր Յանձնաժողով մը կազմեց, որուն գլխաւոր պաշտօնն է գաւառաց մէջ Սահմանադրութիւնը հաստատել եւ Գաւառական երեսփոխանները օր առաջ ընտրել տալ։ Նորընտիր Գործադիր Յանձնաժողովը Գաւառական Ա. Տնօրէնութիւն մը պատրաստեց, որ հետեւեալ կարեւոր կէտերուն վրայ հրահանգներ կը պարունակէր։

Ա. Թաղական խորհրդոյ կազմութեան վրայ։

Բ. Սահմանադրութեան Գործադիր Օգնական ժողովի վրայ։

Գ. Թաղական խորհրդոյ ընտրութեան վրայ։

Նաեւ ասպագայ տնօրէնութեանց վերաբերող քանի մը տեղական եւ աշխարհագրական հարցումներ։

Այս Ա. Տնօրէնութիւնը փաղաքական ժողովոյ հաւանութեամբը, նոյնպէս դիւրութեան համար պատրաստուած հարցմանց տեղեկագիրը տպեալ 1863 Գեկտեմբեր 3ին 60ի չափ Առաջնորդական վիճակաց զրկուեցան, որոց ցուցակը Ա. Տնօրէնութեան եւ տեղեկագրին օրինակներուն հետ Յայտագրիս կցօրդ կը գտնուին։

Սահմանադրութեան Գործադիր Յանձնաժողովը գործելու համար ՚ի հարկէ այս Ա. Տնօրէնութեան գործադրութեան պիտի սպասէր, եւ ասոր համար Քաղաքական ժողովը քանի մը անգամ Առաջնորդաց իր ազդարարութիւնը կրկնէին ետեւ, 1864 Ապրիլի սկիզբէն սկսաւ հետզհետէ ստանալ գաւառներէն եկած թաղական խորհրդոց ընտրութեան յայտադիրները ու այլ եւ այլ պատասխաններ:

Ա. Տնօրէնութիւնը ստացող 60 չափ վիճակները պատասխան դրած են վարչութեան, սակայն ասոնցմէ միայն 23 վիճակ բաւական օրինաւոր յայտադիրներ դրկած են. միւսները կամ Առաջնորդի պակասութենէ կամ իրենց սահմանադրական գործողութեանց ունեցած անլարժուութենէն եւ կամ հին գրութեան միտող անձանց հակառակութենէն Ա. Տնօրէնութիւնը չեն գործադրած, եւ հետեւապէս վարչութենէն կրկին հրահանգ, բացատրութիւն կամ քննիչ խնդրած են: Քաղաքական ժողովը ասոնց խնդիրը կրցածին չափ կատարած է մօտակայ վիճակներէն Առաջնորդներ իրր խաղաղար քննիչ զրկելով եւ պէտք եղած բացատրութիւնները հաղորդելով. դարձեալ յիշեալ քսան եւ հինգ վիճակներէն տասն հինգ վիճակ իրենց թեմերով հանդերձ թաղական խորհուրդները կազմած են եւ կը գործեն. իսկ մնացած վիճակներուն, ինչպէս են Ամասիայի, Երզնկայի, Մուշի, Եդեսիոյ, Անդէպի եւայլն թեմերուն մէջ թաղական խորհրդոց հաստատութիւնը անստոյգ վիճակի մէջէ:

Ահաւասիկ Առաջնորդական վիճակներէն եկած Տեղեկագրոց գլխաւոր բովանդակութիւնը:

	Առաջնորդական վիճակք	Ներակազմ Բազ. խորհուրդի	Վիճակին արտ. բնակիչք	25 տարեկանը վեր տուրք վճարողք	Ինդ. բու. ան ընթացականք
4	Էտերնէ	27	2598	894	20
2	Թէքիրտաղ	8	5479	4664	...
5	Վառնա	8	4882	746	...
4	Պրուսա	5	4904	4862	50
5	Պանտրմա	6	5522	4625	50
6	Քէօթաճեա	2			...
7	Եղմիր	46	5656	4745	54
8	Ամասիա	5	2440	782	45
9	Եւդակիա	49	6547	5045	55
10	Ս. Դանիելի վանք	5			...
11	Խարբերդ	9			...
12	Բալու	45	5949	4207	42
15	Կարին	50	9922	5968	50
14	Ղարս	54	2048	4244	...
15	Բարերդ	47	2548		50
16	Երզնկա	4			...
17	Մուշ	5			...
18	Եդեսիա	5			...
19	Շապին Ղարաճիսար	24	6065	2955	25
20	Հանդէպ	4	5520	4850	...
24	Մարաշ	4	2798	4467	50
22	Անտիոք	45	2579	4574	...
25	Պէլէն	6	4982	4024	...
24	Զճէկէզէկ	2			...
25	Եգիպտոս	2	502	508	48
		292			

Սահմանադրութեան Գործադիր Յանձնաժողովը այս յայտագիրներէն անմիջապէս ետքը Գաւառական Ժողովոյ կազմութեան համար Բ. Տնօրէնութիւն մը պատրաստելու ձեռնարկեց : Սակայն նկատելով որ Առաջնորդական արդի բաժանումը խառն ու չիտթ է, առաջարկեց Առաջնորդութիւնները ըստ կուսակալութեանց սահմանել եւ անոնց թիւը 22ի վերածել, Հետեւապէս այս դրութեան համեմատ Առաջնորդական վիճակաց հանրացոյց պատկեր մը շինեց եւ իւր տեղեկագրով Հոկտեմբեր 29ին Քաղաքական Ժողովոյն ու շաղրութեան ներկայացուց : Քաղաքական Ժողովը այս նոր դրութեան սկզբունքը ընդունեց այն պայմանաւ որ գործադ-

րելի ըլլայ միայն այն Առաջնորդաց սահմաններուն համար, որոց բաժանումը գիւրին է : Սահմանադրութեան Գործադիր յանձնաժողովն ալ այս գիտողութիւնը ընդունեց եւ պէտք եղած սրբադրութիւնը ըրաւ : Բայց որովհետեւ կրօնական ժողովը անոր գործադրութեան նկատմամբ ապագային մէջ ծագելիք գաղափարութեանց վրայ գիտողութիւններ ըրաւ, խառն ժողովով որոշուեցաւ ընդ նախագահութեամբ կրօնական ժողովոյ Առեւտարեալներէն Եպիսկոպոսի խառն յանձնաժողով մը կազմել, աշխարհագէտ եւ դատաւական գործոց հմուտ անձերէ եւ նոյն հանրացոյց պատկերը անոր քննութեան յանձնել : Այս խառն յանձնաժողովը իր տեղեկագիրը մատոյց Դեկտեմբեր 25 ին, որով կառաջարկէր .

1. Առաջնորդական վիճակները առ այժմ իրենց դրից մէջ պահել, սա պայմանաւ որ Առաջնորդները բաղմահայ քաղաքացի մէջ նստին :

2. Ամեն Առաջնորդական վիճակի մէջ առանձին վարչութիւն հաստատել ըստ Սահմանադրութեան :

3. Մանր Առաջնորդութիւնները իրենց մօտ գտնուած Առաջնորդութեանց մէկուն հետ գոնէ քաղաքականօրէն միացնել, որպէս զի անոնց միջոցաւ իրենց քաղաքական գործերը տնօրինուին :

Քաղաքական ժողովը խառն յանձնաժողովին մէջ բերած պատճառները քննելով՝ կրօնական ժողովոյ խորհրդակցութեամբը նկատեց որ արդարեւ նոր ծրագրին անթերի գործադրութեամբը Առաջնորդական հիմնական փոփոխութիւններ պիտի ըլլային . նա մանաւանդ նոր ծրագրին անթերի գործադրութիւնը ոչ միայն երկար ժամանակի եւ յատուկ տեսուչներու կարօտ էր, այլ եւ անոր հիմը փոփոխութեան ենթակայ էր քանի որ Տէրութեան դատաւական կառավարութիւններն ալ հետզհետէ փոփոխութեան ենթակայ ըլլալիքը ի պաշտօնէ ծանուցուած էր :

Հետեւապէս խառն ժողովը որոշեց նոր ծրագրին գործադրութիւնը առ այժմ ետ ձգել, արդի վիճակային դրութիւնը քանի մը փոփոխութեամբ պահել եւ դատաւական վարչութեանց կազմութեան ձեռնարկել, եւ ասոր համար

Պահմանագրութեան Գործադիր յանձնաժողովին պատրաստած Բ. Տնօրէնութիւնը գլխաւոր վիճակները զրկել :

Այս Բ. Տնօրէնութիւնը , որ Յայտադրիս կցորդ է հինգ մաս կը պարունակէ :

Ա. Նախապատրաստութիւն :

Բ. Գաւառական ժողովը , կազմութիւն եւ եղանակ բաշխման :

Գ. Ընտրութիւն եկեղեցական երեսփոխանաց :

Դ. Ընտրութիւն Առաջնորդանիստ քաղաքի երեսփոխանաց :

Ե. Ընտրութիւն թեմական երեսփոխանաց :

Սրբազան Պատրիարքը այս որոշման համեմատ Բ. Տնօրէնութիւնը յատուկ նամակաւ զրկեց ներկայ տարւոյս Յունարի սկիզբները տասնեւութը Առաջնորդաց , որոց ցուցակն է այս :

Վիճակք.	Թիւ երեսփոխանաց	Բաշխու թոյս թուոյ տրու բաշխաց	Կրօնական երեսփոխան 4/7	Քաղաքային երեսփոխան 4/7	Թեմական երեսփոխան 2/7
1 Էտիրնէ	28	92 թ 4	4	46	8
2 Թէքէրտաղ	42	125 » 4	6	24	12
3 Վառնա	28	67 » 4	4	46	8
4 Պրուսա	42	146 » 4	6	24	12
5 Պանտրմա	55	105 » 4	5	20	10
6 Իզմիր	42	145 » 4	6	24	12
7 Ամասիա	28	86 » 4	4	46	8
8 Եւդոկիա	42	150 » 4	6	24	12
9 Բալու	42	144 » 4	6	24	12
10 Կարին	49	202 » 4	7	28	14
11 Ղարս	28	65 » 4	4	46	8
12 Բարերդ	28	90 » 4	4	46	8
13 Շապին Ղարա	55	174 » 4	5	20	10
14 Մարաշ	55	79 » 4	5	20	10
15 Հանգէպ	55	100 » 4	5	20	10
16 Եգիպտոս	28	25 » 4	4	46	8
17 Անտիոք	28	85 » 4	4	46	8
18 Պէլէն	28	60 » 4	4	46	8

Ահա՛ այս է Սահմանադրութեան գործադրութեան վիճակը
կը գաւառաց մէջ: Քաղաքական ժողովը հետզհետէ պէտք
եղած տեղեկութիւններն առնելէ ետեւ՝ պիտի վստայ
միւս վիճակաց ալ Բ. Տնօրէնութիւնը զրկել եւ այն ժամանակ
փոքր Սահմանադրութեանց մասին որոշուած տրամադրու-
թիւնը գործադրել:

Գեւ. Բ. Տնօրէնութեան գործադրութեան մասին լուր մը ե-
կած չէ. եւ կը մնայ Գաւառական վարչութեանց ամբողջ կազ-
մութիւնը, որպէս զի ըստ այնմ Գ. Տնօրէնութիւն մը պատրաս-
տուի Գաւառական երեսփոխանաց բաշխման եւ ընտրութեան
համար, որով պատկառելի Ընդհանուր ժողովից յուսալի է
որ քանի մը ամիսէն իր կատարեալ ամբողջութիւնը գտնէ:

49 Փետրուար 4865

Ի Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պոլիս:

Ի ԳԻՄԱՏ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

ԱՏԵՆԱԳՊԻՐ

ԱՏԵՆԱՊԵՏ

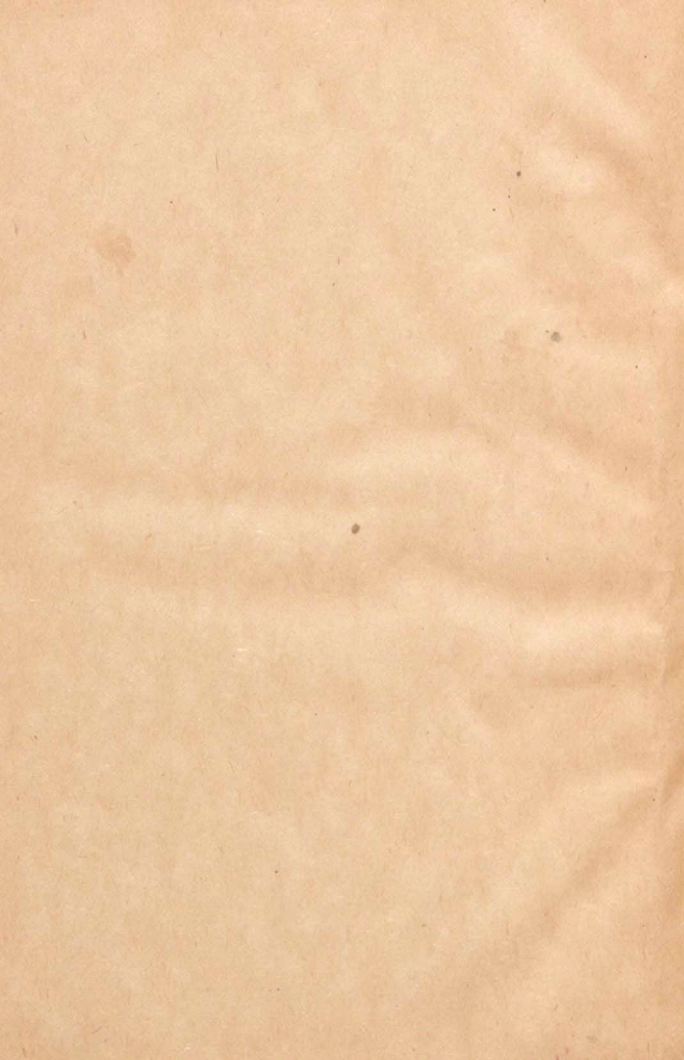
Գ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

ԲԱՐՈՒՆԱԿ ՖԵՐՈՒՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԻԻԱՆԱՊԵՏ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

16359

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0049097

